

AKATALPA

Kasım 2024 - Sayı 299

Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi

ISSN 1305 - 7685

Şerif ERGİNBAŞ

İlhan KEMAL

GEÇİLEMEYEN

Tohumdan yapraktan
açıp solmuş binbir çiçekten
dolmuş, yorulmuş, dinmiş belleğin
durmadan bir düşü yorumlar -seçilemeyen.

Ve sonunda gelip de
ömrün güzündesin ya da kışında
hiç bilemeyeceğin bu kısacık mevsimde
artık yalnızca o var, bir tek o, asla geçilemeyen.

Naci BAHTİYAR

DAĞ MASALI

böyle kalsın deyince kalmıyor işte
yerinden sökülen kök bırakmıyor toprağını
sulandıkça sarılıyor daldaki yaprağın yarası

güz, çoktan hazırlanmış dalından düşeceklerle
sarı saçlarına dokunuyor baharın nefesi
belediği ninniye avutuyor rüzgârın kanatları

yorgun kanatların deldiği mavide
kıştan yaza giyiniyor ağaçlar
boncuk boncuk terliyor dağın masalı

renkleri düğümleyen ayaz sığınsa da güze
bahara delil sayılıyor her yaprağın düşmesi

kuşların kanatlarına bol gelen rüzgârı
seneye de uçarsın deyip
çocukluk günlerine bırakıyoruz
güneşe nanik yaptığımız dilimizi

MİHRİCAN FIRTINASI

güzel sızlardı ilkyazda damarımdaki deli kan
tohum doluydu gökçe günlerin gözeleri, sırf
taşın gözünden sızardı can suyu, yeşerirdi can
toprak kollarını açar, sabretmek zincirini kırardı

berceste mısırlar yazardı yaşam, kalemiyle
kekeme bir renk kuşanırdı adı meçhul gelincik
incelik! ezbere bildiklerimizi unutmaktı kimi vakit
dünyadan umuşlarımız yaralanmasın için
düşlerimizi içimize saklamak sayılınsın bu!

şikârın aşikâr olması mı? eh, savanada ceylan ya insan
gün olur çalınırirdi ömür avlusunun kıpısı: tak! tak!
kırılırdı harim üstündeki kilit, kahrolurdu kutsal
kurt dişi ikizi telle donattığımız odalara dalmak için
üstümüzden atlardı avcı, omuz atardı evin kapısına
açmasak eşiği yurt edinir, açsak elinde sedef saplı bir
tüfek

bize yutkunmanın ve suskunun saklı yankısı! hüznün
şahikası!
başlardı bir mihrican fırtınası ömür bağında, çıtsız
onu parmaklarının ucunda yürümesinden tanırdık
bilirdik sonu kötüye çıkacak bunca inceliğin!
incinirdik desek, söz yarım. tama yol alırdık bir azaba
vurulurduk güz kurşunlarıyla tam da alışmışken dünyaya

ne eksilirdi daldan, dağlardan, şurada biraz daha
kalsaydık?

Gülçin Yağmur Akbulut, Hüseyin Alemdar, Serap Aslı Araklı, Fatma Aras, Ali Osman Avcı, Naci Bahtiyar, Ali Asker Barut, Güzel Begim, Arda Cevahir, Cemile Çakır, Âba Müslim Çelik, Fikret Çelik, Hasan Çelikkol, Ramis Dara, Mustafa Demircioğlu, Gonca Dolu, Hasan Efe, Çağrı Emin, Barış Erdoğan, Şerif Erginbay, Emre Erol, Nihan Işıker, Gülsüm Işıldar, Meral Aydın İpek, İlhan Kemal, Hüseyin Kural, Emin Orhan, Musa Öz, Bahadır Özdemir, M. Ali Özdoğan, Seher Özkök, Serkan Savaşeri, Mutallip Saydulla, Muharrem Sönmez, Can Taşan, Ramazan Teknikel, Yeprem Türk.

DEĞİNİLER

Ramazan TEKNİKEL

Posta kutuma yeni bir şiir kitabı ulaştı. Alışageldiğimiz gibi önce şairin yaşamöyküsü bölümünü okudum. Şairin, birbirine benzeyen benzemeyen, hemen her görüşte yetmişin üzerinde dergide şiiri yayımlanmış. Kitabın sayfalarını açmak bir türlü içimden gelmedi. Ve o an bir bilgenin (Sanırım Seneca) şu sözünü anımsadım: “Her yerde olan, hiçbir yerde değildir.”

Abdülkadir Bulut, dergilerin en çok dosya yaptığı şairlerden. Onun şiiri dostuna yarasını gösterir gibi... Cemal Süreya'nın deyimiyle o bir "Kasabalı Lorca". Ankara'da (2011) ve Anamur'da (2012) ÇAĞŞAD'ın, çabalarıyla iki kez adına şiir ödülü düzenlendi, ne var ki daha fazla sürdürülemedi, oysa memleketi Mersin'de ödülü sürdürebilecek değerli şairler var.

İlhan Berk ilk şiir kitabı *'Güneşi Yakanların Selami'*nı (1935), Edip Cansever de ilk şiir kitabı *"İkinci Üstü"*nü (1947) bir gençlik hatası sayarak reddetmişler. Ne var ki külliyatlarından çıkarmaları mümkün olmamış, hatta daha da bir ilgiyle dahi okunuyor olabiliyorlar, hem bir insanın çocuğunu evlatlıktan çıkarması ne mümkün...

Baudelaire, bütün ömrü boyunca, *Kötülük Çiçekleri (Les Fleurs du mal)* adıyla tek bir şiir kitabı yayımlamış, tıpkı ünlü deneme yazarı Montaigne'nin denemelerini tek bir kitapta topladığı gibi... 1967 baskılı 140 sayfalık bir kitapta Baudelaire'in yaşamı derinlikli ve edebi bir dille anlatılmakta. Kitabın ilk yarısı düzyazı, sonrasında da yirmi kadar şiirin aslı ve Türkçeye çevirisi yer alıyor. Suut Kemal Yetkin'in dilimize çevirdiği bu değerli kitabı yayınevinden edinme tarihim 1978. İnsanın, şair ve şiir işte böyle anlatılır diyese geliyor, ancak arada bazı sayfaları çıkmış ve kaybolmuş. Erdoğan Alkan'ın çevirisiyle Baudelaire'in tüm şiirlerini kapsayan *Kötülük Çiçekleri* ise hep başucu kitabım olmuştur.

2000'li yıllarda şiir, taşıyamayacağı ölçüde imgeye boğuldu, son yıllarda şiirlerdeki hep yakındığımız lezzetsizlik belki de bu aşırı ve yerine oturmeyen imgeden kaynaklanıyor olabilir...

Yakın zamanda kaybettiğimiz şair ve fotoğraf sanatçısı Mahmut Turgut'un 1978'de yayımlanan *"At Dağları Sırtından"* tek adlı bir şiir kitabı vardı. Konur'da her rastlaştığımızda, "Atabildin mi dağları sırtından?" diye sorardım, o ise her seferinde gülümseyerek henüz daha atamadığını söylerdi.

Yıllar önce bir eleştirmenin dediği gibi, "Bıktık artık şiirden, az şiir yayımlayın dergiciler n'olur, az şiir kitabı çıkarın şairler; az şiir, öz şiir, uz şiir..." desek mi...

Şiirimizde en çok tekrarlanan, söylenen, yazılan, dillere pelesenk olan dizeler Gülten Akın'ın İlk yaz şiirinden *"Ah, kimselerin vakti yok / Durup ince şeyleri anlamaya"* dizeleri. Neredeyse duymayanımız, bilmeyenimiz kalmadı... Birilerine kızdığımızda, canımız sıkıldığında, kendimizi haklı göstermek istediğimizde, hatta birilerine laf dokundurmak istediğimizde bile dizeler hemen dilimizde...

İyi şiir şöyle yazılır, iyi şiir böyle yazılır diye metinler görünce, sanırım Dağlarca söylemişti, *"Madem bu kadar iyi biliyorsunuz da siz niye yazmıyorsunuz"* sözü gelir aklımıza hep.

Ali Asker BARUT

İKİ ŞİİR

SON ÇAĞ

En hazin yenilgiler için
Duruyorum
Son çağın berisinde

Keder okunsun yüzüm
Bütün zamanların
Rahlesinde

İTİRAZCI

İtiraz yaşım gelince
Annemi babamı getiriyorlar
Beni uysal tutmak için

Başkaldırı yaşım gelince
Önce arkadaşlarımı tutuyorlar
Vazgeçmem için

Direnmek yaşım gelince
Benimle anlaşmak için
Sevdiğim kitaplar sevdiğim müziklerle
Geliyorlar hücreme

İdamlık yaşım gelince
En öne koyuyorlar halkı
Alkışlasınlar ve görsünler diye
Nasıl asılmış bir itirazcı

M. Ali ÖZDOĞAN

DOMATES LEKESİ

geri çekiliyorum
tişörtümüzdeki domates lekesine
geri çekiliyorum işgal edilmemiş ülkeye
sığışalım hafızaya

dut ağaçları gölgeliyor yaramazlığımızı
yer ile kesilen temasımız morarıyor
zaman yıkıyor ellerimizi
annelerin öfkesinden
güneş ne çabuk batıyor

kurbağa sesleriyle coşmuş dereler
ertelenmiş zaman gece gündüz kış ve yaz
unutulmuş akşam sofrası

Âba Müslim ÇELİK

ÖĞRETMEN

göz bebeklerime kaçıvermiş dünya
birin bir, ikisi de bir mi?
göverti ağı beynimde
gölge, lekesi.

sessiz başkaldırayazdım ya
ve dahi olmaz, hiç bile
oysa sınıfım hâzurundu
rüzgâr çığırıyor yağmuru
ko(r)kusu Termal lisesinde
mızıka

gecelere girmiyor sabah
çocum, lütfen yüzüme cebir
< dört köşeli üçgen > çizer misin?
Buyur öğretmenim, nasıl yani
Basbayaa. Kanadı şuurum,
söz öbeği adamın gerince **özümü**, ah,
yüreğim telleri şiiri
emzirdiği lir şimdi
arya...

Mustafa DEMİRCİOĞLU

ÖNSÜZ PEMBE

oturuyor olmalı yıkım geldiğinde, mumya gibi donmuş
sedirde
sararıp titremeye fırsatı olamamış, yedinci kat inmiş giriş
katına
bütün erkeklerle bir kısım da kadının, adıyla tanış olduğu
şehirde
anızlar gibi bir gün, çoğaltacağı yangını, gelmezdi kimsenin
aklına

tek yaşıyordu, bırakmıştı artık eski dostlarıyla aynı kabağa
üflemeyi
bir güzel çekmişti ağzının kaytanını yeni dostlar edinmişti
kendine
hatırlamıştı yeniden, it kırıntılarıyla uğraşmaktan unuttuğu
gülmeyi
çok şükür diyordu rastlamadığına çevresinde, hanım emmi,
diyene

sedirinin üstünde, takılmasını bekliyormuş gibiydi gelinlik
duvağını
uçan atlar indirmiş sanılırdı oturur vaziyette incitmeden onu
tabana
delmeseydi eğer nervürsüz sekizlik inşaat demiri, ağarmış
şakağını
saç baş dağınık, şaşkın, irkilmiş, bulanmamış olsaydı toza
dumana

bir kadın, emekçi ve acı çekmişse, ışılan yıldıza benzer her
zaman
ister diri olsun isterse ölü, karanlığını dünyanın, sütüyle
aydınlatan

Serap Aslı ARAKLI

MAHCUP KRALİÇE

Şair de kraliçe de olsam artık ağlamayacağım
son kez kestim kahverengi saçlarımı çünkü
kendimle bile helalleştim anne saflığında
her üzüme anlatım bozukluğu anladım

Kraliçe defterim dahil her defterim dün bıçağı
şimdi sokağa çıksam gençliğim gökyüzü lirizmi
baba hatırına film setlerine de gitsem eksikim işte
ağlamalarımı durdurmuyor artık göz kalemin

Mahcup kraliçe düne kadar hep gidendim oysaki
ne ilk ne son günü olmak dünyanın mutluluk değil
öde öde bitmiyor hüznün ve acının taksitleri
tüm dinler bütün diller Allah'ın, anladım--

Say ki üç günde tüm dünyayı gezdim de
dün ile dil arasında kaldım, kendime saklandım
her ikisi de ben ve aşk gibi yara işte, anladım!

Madenler, 30 Eylül 2024

Meral Aydın İPEK

GÜZ AĞRISI

tut ki demince öldün
geliverdi bilinmez gerçeğin zamanı
soyundu tinin bedenini
göçüverdin ansızın

acaba uzak mı yakın mı
kim tutabilir ensemizdeki
emanetçinin soğuk kollarını

ardından
ne zaman ölmüş diyecekler
ce'li kadar yakın,
az önce kadar geçmiş zamandı
demince

çok sonra tekrar soracaklar
adın geçerse, belki bir gün bir yerde
ne zaman öldüydü
yıllar önce,
ce'li uzak geçmiş zaman

toprağı bozulan güller soluyor
ah dokunmayın! dikenleri hâlâ diri
yaşamak istiyor, düşünde çiy damlası
ah yaprakları güz içmiş demincek
gidiyor erken vazgeçişler ülkesine.

Tanrı Adem'e kötülük etmiştir. Ya kendinin topraktan ve ateşten aşağı yaratıldığını unutmak ya da kendini topraktan üstün tutan İblis'in haklılığını duymamak zorundaydı. İblis secde etse bile değiştirilemez gerçek, Adem'in İblis'ten üstün gördüğü öznellik karşısında, toprağın ateşten aşağıda olduğu kaçılmaz nesnellikti. Bu bakımdan Adem'in asıl bağlandığı, Yaratıcı değil, İblis'tir. Elmayı yemeye mahkûmdu, içinde kavradığı oyuğun gerçek sahibi İblis'e duyduğu hayranlık borcuydu.

Çoğu kere, onurlu istifa sahibi karşısında duyduğumuz hayranlıkla karışık mahcupluğun nedenidir bu. Aç gözlü iştahı doyurunca ardından gelen utancın, ölüme boyun eğmiş büyüklere içten içe duyduğumuz saygının, taburesini kendi tekmeleyenlere ya da vermektен ödümüzün koptuğu şeyden gönüllüce vazgeçebilene beslediğimiz gıptanın temelidir o.

Bilmek, olumsuzlanmaktır. İnsan Şeytan'ına bağlanmıştır. Bir başka gelecek bilinci yoktur, nefret duyduğuna bağlanmıştır, nefret edeceği gelecek için ve gelecekte de nefret etmek üzere varlığını ona bağımlı kılmıştır. Şimdi nasıl nefret duyuyorsa, daha nefret de edebileceği geleceğe erişmek üzere, kendisinde nefretiyle dolacak oyuğu oluşturan bir başka varlık olmaması nedeniyle bağlanmıştır. Kan davalısına âşık olmanın, ihtiyar mendilciye karşı kapıldığımız acıma yüklü merhametin, dünyadan habersiz kendiliğindenliğine bürünmüş birinin uyandırdığı büyülenişin altında yatan budur. Onu özümseriz, oyuğumuzu var ederek içine yerleşir, koleksiyonun son ve paha biçilmez eseridir o, Hegel'ce söylersek, yeni tinin başlangıcı ya da içselliğimizin dışsal nesnesidir artık.

Yazdığım bir dizinin kişiliği budur. Kişiliği diyoruz, çünkü öznelliğimizin nesnelleşmiş vücududur. Nesnelleşen öznelliğimizdir. Yazmak, bir kişiliğe kavuşmaktır ve bu kişilik, eleştirel olması nedeniyle bilgi nesnesi olarak nefis dediğimiz ta kendisidir. Nefis, insanoğlunun nesnelleşmiş öznelliği olarak ötekine, kendi dışındakine, ötede olana kendini bağladığı karakter yansımasıdır.

Bu bakımdan Locke, haklıdır. Bilinç, hiçbir a priori temeli olmaksızın tabula rasa'dır, kendisini anlamak için kendisine aşkın olan bir varlığa gereksinimi vardır, kendini öldürmek üzere kendini nesnellikle kavrayacağı biçimde öznelliğini kuran bir başka nesne öznelliğe ihtiyacı vardır. Elma, Adem için bu yönüyle, hiçe sayılmış öznelliğini ele geçirmek üzere Şeytan'la bizzat onu onun nesnel tasavvuruyla geçersiz kılmaya giriştiği ilişkinin ta kendisidir. Duyduğu onur eksikliğinin yer açtığı boşluğu ondan koparan Şeytan'ın onu doldurması ölçüsünde, Spinoza'nın öngördüğü gibi doğru fikrin nesnesiyle upuygunluğu esasında öfke biçiminde dışsallaşan olumsuzlama olarak, kendini nesne öznellikle belirlediği ele geçirme atılımıdır. Nefsine uymak dediğimiz şey budur. Elmayı yeme zorunluluğudur. Çünkü âdetâ paranın yarıtı Şeytan'ın tarafındadır. Nitekim Adem'in öznelliği karşısında Şeytan da kendini nesnellikle bağlamıştır, nesnel, böylelikle elma, aralarında hiçbir ortaklık olmayan iki farklı bütünleştiği dışsal bir üçüncü, töz konumundadır. Hegel'in diliyle söylersek, ısırma isteği uyandıran olta yemidir. Yemin aşkınlığı, ısırıkça aşkınlaşan varlığı, tat aldıkça öznelliğinden nesnellikine doğru koparan zevki, boşluğun tamamlandıkça eksilen genişliği, kurtulmak için çektikçe artan cezaya dönüşen doğası, nefsin arzusu ölçüsünde düşeceği pişmanlık derinliğiyle doğru orantılıdır. Kierkegaard'ın ölümcül hastalık adını verdiği – fakat ancak

*yaz günü kim ister ki öldüğünü
eksik bıraktığım her şeyim kalır*
Turgut Uyar

Dediniz duydum, bizi saklayan zaman--
peki, zamanı çoğaltan saatler mi sizce!
Dediniz duydum, bilgisayarlar cep telefonları bile
saatli, kolda ya da yakada saate ne gerek var--
ah, dedemin köstekli saati olsam, zamana yakalansam!

Biliyorum ki herkesin bir saati olsa da çoğalmaz zaman
vaktiyle *Büyük Saat* düşlerimle şiir düşü kurar
bir yelkovanın ucuna asar da kendimi Roma'ya giderdim
şiir-sinema kardeşliği Fellini idi tek dostum
kendimi İstiklal'de bir tek sokak çocuklarına sevdirirdim

Dediniz duydum, ağzı şiir köpüğü bir tek şairler ölür
yaz günü. Turgut abinin bu halde öldüğünü bir kedi
söylemişti gençliğimde: Orta yaşlardaydım oysaki!
Giydiğim pelerin ve içindeki kor Allah gibi benimdi--
Dünyaya bir daha gelirsem saatleri tamir edeceğim sadece

Sahi, gençliğimin iki şairinden biri olan Turgut abiden mi
söz ettim, istem dışı. Şiir saati ki daha çok istem dışı çalışır
tıpkı Büyük Saat gibi. Ah, şiir saatin hep yanındaysa
bir kadını neresinden öpeceğini iyi bilirsin--

Var mıydı sahi Turgut abinin kendi gibi Erzurum'u
şimdi gelse şiir ve şeker ufalasa bana
kol saatim hiç durmasa!

Yokilçe Gebze, 2 Ekim 2024

Hristiyan'ı yaşamamakla onurlandırdığı- derin umutsuzluğu
burada aramak gerekir. Kendini bağlayacak bir dışsal neden,
bir önceyle sonra, geçmişle gelecek arasında bir eşik, yansıma
aracı bulamadığında insanın düştüğü psişik budur. Nesneden
özneye, öznedenden özne bir nesnellik ve nihayet, nesnelleşmiş
bir öznelliğe doğru sürekli bir yabancılaşma, inkâr serüveni
yaşamak zorundayızdır. Yanıt alamama karşısında
kapıldığımız hiddet bundandır. Yazmak, yanıt almak üzere bir
soru sormaktır. Şeytan'a uymaktır, insanın başına musallat
bela gibi eksik yarıyı bu kısımla bütünleştirme ve
olumsuzlanmasını olumlama çabasıdır. Âdemoğlu elmayı
ısırmaya mahkûmdur, Kabil, kardeşini öldürme pahasına
kıskanmaya mahkûmdur, iki yarından biri diğerinde olduğu
sürece bütünleşmesi olanaksız bir geçersizlik, hiçliktir çünkü.
Bu bakımdan Adem soyu, nefretini ya da hasedini, başkasına
mı yoksa kendine mi yansıtacağı ceza konusunda tercih
noktasındadır. Ya onu olumlayarak kendini olumsuzlayacak ya
da onu kendi varlığının olumsuzluğu önünde gereksiz olacaktır.
Sanat takımı, birinciyi seçenler topluluğudur. Sanatçı, iki
numaralı birinci olmak zorunda kalmış, Karacaoğlan gibi tüyü
kanadı şahin pençesinde, Adem gibi eksikliği Şeytan'ın
tarafında olup varlık anlamını dışarıda aramaya mahkûm utanç
öznelliğidir.

HAİKULAR

- 1/
Gölün üstünde
Seken taşın gölgesi
Ardından koşar
- 2/
Pencere önü
Al sardunya çiçeği
Ölüme fasıl
- 3/
Gece düşerken
Avlunun ortasına
Senlenir her yer
- 4/
Sen gittiğinde
Haydarpaşa garında
Kışladı yaz
- 5/
Daldaki yaprak
Göge yüzünü dönmüş
Sabahtan erken
- 6/
On gözlü köprü
Hevsel bahçelerinde
Güneşe durmuş
- 7/
İpek böceği
Dut yaprağına konmuş
Gölgende senin
- 8/
Gölgesi şiir
Şair gönül işçisi
Telaşa bulut

İKİNCİ YENİ HOMEROS ve NÂZİM

Kimse inanmasa da, o inanmıştı, o sokağın göğü
Akdeniz devşirilmeden, çiftçiler tarlaları elemeyen çık yola
Ne geldiyse başımıza bu esmerlik, bu buğday heves

Eski püskü sözcükleri el sanatlarıyla kâğıda taşı

Çıkar çorabını, sutyenini ve erotik sızılarını

Ömür sürüyorum incecikten, seni sevdiğimi göstermek için
Kırsalda tek tek evler, tek değil, bir yalnızlıktır

İkinci yeni, Homeros ve Nâzım'dan ilkyaz buğuları...

O ipini koparmış gürbüz bir doğaydı, hadım edilmeden
Tüm esrikliğine karşın imgelemi bâkir bir değerdi

Sözcükler, zorba sözcükler, anlamları kalıplarıyla orantılı

Bir kadın, geniş ovalarda saçlarını şalvarını soyutlar
Aşk zamanı, bir zümrüdü ankanın bağrından kopan tüy
tarihi
Ne bir düşünme, ne de bir duyumsama, bir ıslık

Uzun yaşam eğiliminin taslağı elverişli değildir her şiire

Erotik bir esriklik sıvadı gündüzden beri bilincine

Oysa Selnaz, güç bir aşkı denkleştirmek üzere, kan içinde
Elini göğsüne bastırdı yaydı, olgunlaştığında sevinç
Sonbahar, bir kadın için hayli yoksul eğine bir yazmadır

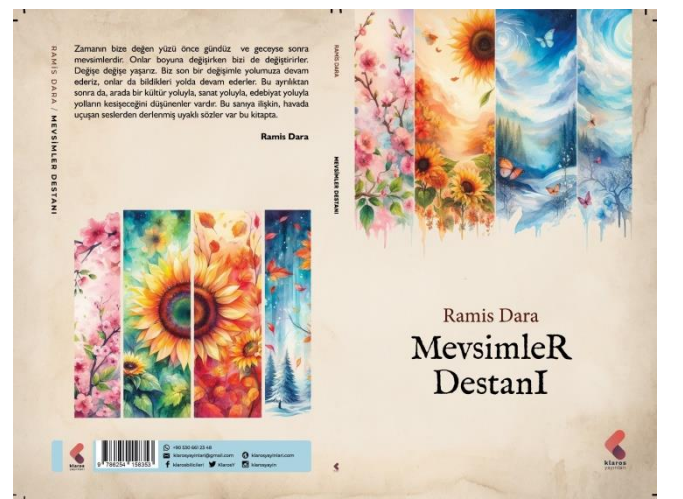
Azgın kırmızı sözcükleri sicime diz, dizinde tutuştur

Benliğini hediye ettiği çok şey, haylice keder içerir

İnsan kızının, asıl büyük tarihi unutmaktır, gelincik ve
diken

Büyük beyazlığın, tüllerin, kabarık kıvrımların

İkinci yeni, Homeros ve Nâzım'dan ilkyaz buğuları...

HAYATIN ANLAMI ÜZERİNE DİZGESİZ DÜŞÜNCELER

Çağrı EMİN

-I-

Dün cenaze çıktı apartmandan. Karşı komşum İsmail abi öldü. Bugün ise davullu zurnalı gelin alıyorlar. Bahçelere masalar atıldı. Merhumun hayrına pilav, ayran dağıtılırken; damadı gelinin kapısının önünde oynattılar. Birileri ellerini açmış dua ederken, birileri de ellerini çırparak müziğe ritim tuttu. Pencereden yargısızca bu tuhaf manzarayı izledim uzun uzun. Aklımda ölümün ve yaşamın akışkanlığı ve absürtlüğü. Albert Camus'ye ve Jean Paul Sartre'a bir selam çakıp, Stoalı bir bilge gibi her şeyi kuşatan o kutsal akla, logos (ama hadi gelin buna kader diyelim) açıktan bir imanla hayatın anlamı üzerine biraz kafa yoruyorum. Hayatın bir anlamı olabilir mi gibi. Bu saçma soru aklıma ilk ne zaman gelmişti anımsamıyorum. Aslında hiçbir zaman hayatın bir saçmalık olduğuna gerçekten inanmadım. Diyalektik düşünmeye meyilliyim. Bir şeyin saçma olabilmesinin bir başka şeyin anlamlı olabilmesiyle mümkün olduğunu biliyorum. Yaşam bir saçmalıkta, anlamlı olan nedir? Yaşamak, her şeyden önce yaşıyor olmanın bilincidir. Ölüm yaşamı saçma kılmaz, bilakis anlamlı kılacaktır yegâne gerçeklik odur. Burada kafamda bir anda bir vampir canlanıyor. Jim Jarmush'un "Only Lovers Left Alive" filmi yüzünden olsa gerek. Jarmush, sonsuzlukla lanetli vampirlerin can sıkıntısını anlatıyordu bu filmde. İnsan en ilkel hayali değil midir ölümsüzlük? Hani şu Sümerli Gılgamesh'in en iyi dostu Enkidu'nun ölümüyle içine düştüğü o arayış? Ne buluyordu Gılgamesh? Tanrılar insanı yarattığında, insanın payına ölümün düştüğünü. Biraz kendimi imgesel alemime ve düşüncelerimin iradesiz akışına bıraksam, aklıma bir yıldızın düştüğünü söylerdim. Kim bilir belki şiirce bir düşünme bu. Örneğin Arcturus gelirdi aklıma. Güneşten 37 ışık yılı uzaktadır: Ey yıldızlar, bir faninin umudu ne de boştur! Sonra insan aklının sınırları dahilinde rasyonalitenin peygamberi kabul edilebilecek olan Immanuel Kant'ın "İki şey ruhumu merak ve huşu ile dolduruyor: Üzerimizdeki yıldızlı gök ve içimizdeki ahlak yasası" sözleri. Ya da

*"Ey benimle bunca çetin işler görmüş yiğitler,
Bugün dertlerinizi şarapla giderin
Yarın engin denize açılacağız"*

diyen Horatius'un,

*"Dertlerimizi avutan akıl ve hikmettir,
O engin denizlerin ötesindeki yerler değil"*

dizesini de yazmış olması.

-II-

Geçen günlerin birinde, bir gece vakti ortalıkta anlamsızca dolaşırken buldum kendimi. Sanki bir uyur gezer gibi evin odalarını ziyaret ediyorum. Gözüm bazen belirli nesnelere takılıyor. Kimilerini alıp başka bir yere kaldırıyorum. Mutfağa gidiyorum dolapları açıyorum gelişigüzel. Ne aradığımı bilmiyorum. Ama açtığımda beni sürpriz yumurtalar karşılayacakmış gibi açıyorum kapaklarını birer birer. Aklıma nedense Sartre'ın "yaşamın bilinci, fazlalık olmanın bilincidir" lafı geliyor. Sonra yine nedense Turgut Uyar'ın cambazının ip üzerindeki serzenşi: Benim dengemi bozmayınız! Varlığımdan inkarıma hızlıca varıp, ağzımı dolduran bir küfür savuruyorum. Ben mutfağa neden gelmişim?

Çalışma masama dönüyorum. Kafamı çevirip pencereden dışarıya bakıyorum. Sokak lambası. Yıllardır yalnızlığı çağrıştıran bir sarı ışık saçıyor manzarama. Yanında uzunca bir meşe. Meşe yapraklarının gölgeleri karşı binanın duvarında hissediliyor. Şiirleniyor dilim:

*Sokak lambası, gölgesini düşürüyor ağacın sarı duvara
Ben, Platon'un mağarasındaki bir zincirli gibi
Gölgeden başka aydınlık bilmediğime hükmediyorum
Yapraklar üşüşüyor ruhuma...*

İmgelerimin rehberliğinden şüphe duymadan ilerlersem bu yazı hayatın anlamına ilişkin hiçbir şey söyleyemeyecek. Başlığına dizgesiz düşünce diyerek buna zemin hazırlamışsak da düşünce nerede? O halde hazır Platon'dan da söz açılmışken hayatın anlamı üzerine dizgesiz düşüncelerime Platon ile devam edeyim. "Hayatın anlamı var mı?" sorusu her şeyden önce anlam düzeyini belirleme adımıyla başlamalıdır. Bu soruyla "şarap içmek anlamlı mıdır" cümlesindeki gibi tekil anlam düzeylerinden değil, her şeyi kuşatan, insanın tüm hayatını aydınlatacak, kutsayacak, anlamlı kılacak bir bilginin var olup olmadığı araştırılır. Buradaki anlam bir nevi Platon'un tümeller veya idealar ile anlatmaya çalıştığı şeydir. Platon'un Mağara Alegorisi olarak bilinen benzeşimi bu konuda aydınlatıcıdır. Platon, Politeia'nın esaslı bir diyalogunda (1), bir mağarada yüzleri mağaranın duvarına doğru zincire vurulmuş insanlar düşünmemizi ister. Arkalarında var olan ışık kaynağı kendilerinin ve ışığın önünden geçen tüm şeylerin gölgelerini mağara duvarına düşürmektedir. Zincirli insanlar mağara duvarında oynayan gölgeleri gerçek kabul eder. Aralarından biri zincirlerinden özgürleşerek mağaranın dışına çıkar ve şeylerin hakikatine ulaşır. Tüm 'şey'lerin temsilleri yerine gerçek varlıklarını deneyimleyerek en "iyi"nin bilgisine vakıf olur. Platon bu bilgi türlerini episteme ve doksa olarak ikiye ayırır. Doksa duyuların bilgisi iken episteme aklın bilgisine denk düşer. Episteme, 'gerçek' ya da 'hakikat' olanın bilgisidir (2); doksa ise bu bilginin duyu algılarıyla algılanabilen yanıltıcı, bozulmuş biçimleri, yani gölgeleridir. Hayatın anlamı nedir sorusuyla aranan anlam, doksadan ziyade epistemedir. Aranılan anlam dışsal bir gerçekliği referans alır. Öznen ve olgudan bağımsız bir anlamın peşine düşülür. Oysa anlam her şeyden önce öznel değil midir? Bilgi edinen öznenin yegâne referans noktası deneyimleyebildiğimiz dünyadan, fiziksel gerçeklikten başka ne olabilir?

Öznesiz anlam olamaz. Anlam, insanın ereksel ya da teleolojik düşünme biçiminin bir yan ürünü olarak kabul edilmelidir. Hayatın anlamına ilişkin arayış, tüm gerçekliği belirli bir örüntüyle açıklama çabasından başka bir şey değildir. Burada aslında felsefenin kadim problemlerinden biri kendini gösterir. Aristoteles'in ilk nedenler üzerine derslerinin notlarından oluşan bölümün, fizik bölümünün hemen ardına yerleştirilmiş olması nedeniyle metafizik olarak andığımız, tüm hareketin ya da başka bir ifadeyle tüm varlığın temel nedenine ve ereğine odaklanan teleolojik düşünüş ile maddenin sonsuzca ve olumsal olarak devindiği mekanik düşünüş bir antagonizma olarak karşımıza dikilir. Bu karşıtlıklar epistemolojik olarak genellikle idealizm-gerçekçilik (materyalizm) karşıtlığı üzerinden okunmaktadır. Diğer taraftan hayatın anlamına ilişkin soru ontolojik bir tercih, a priori bir kabulü gerektirir. Hayatın anlamına ilişkin arayış, gerçeklik olarak algıladığımız dışımızdaki evrenin gizil gücüne gönderme yapar. Antik Yunan'a biraz daha yaslanmak pahasına, felsefenin ilk düşünce okullarının "arkhe" olarak aradığı şeydir bu. Anaksimandros'un "aperion", Herakleitos'un "logos", Platon'un "hyperousia/iyi ideası",

Aristoteles'in ilk devindirici ya da "dynamis" kavramları hep bu düşünüş biçiminin yansımalarıdır. Aslına bakarsak hemen hepsi yaratıcı ve antropomorfik (insan-biçimli) fail tanrı düşüncesinin yerine akla dayanan bir ilke bulma arayışının bir ürünüdür. Zira yaratıcı, kural koyan, ödüllendiren ve cezalandıran "fail" tanrının ontolojik kabulü, halihazırda her şeye verili bir anlam yükleyecek ve dolayısıyla insanın anlam arayışına bir lüzum kalmayacaktır. Bunu, bu felsefi problemin ortaya çıkmasında büyük rolü olan Ksenophanes'in bir şiiriyle izlemek mümkündür: (3)

*Ancak faniler sanıyorlar ki tanrılar doğmuş, kendilerinininki gibi giyim, ses ve şekilleri varmış.
Habeşler kendi tanrılarının kalkık burunlu ve siyah tenli, Trakyalılar ise mavi gözlü ve kızıl saçlı olduğunu söylüyor. Ama eğer elleri olsaydı boğaların, atların ve aslanların, Ve de çizibilselerdi elleriyle ve iş bitirebilselerdi insanlar gibi,
Atlar atlara, boğalar da boğalara benzer Tanrı şekilleri çizer ve bedenler yaparlardı, Her biri kendi vücuduna benzer şekilde (...)
Tek tanrı, tanrıların ve insanların arasında en büyüğü, Ne vücudu ölümlülere benzer ne de düşüncesi.*

-III-

Herakleitos karanlık bir adam olarak bilinir. Lakin bugün kendisinden günümüze kalan yüz kadar fragman okunduğunda (4), kendisine neden böyle dendiği kolayca anlaşılamaz. Özellikle aklını belirli ölçüde eğitmiş zihinler için Herakleitos, karanlık olmak şöyle dursun, bir güneş gibi ışıldayabilir. Antik Yunan şairi Skythinos şu dizeleri yazar onun için:(5)

*Bu kadar acele etme sakın,
Ephesoslu Herakleitos'un kitabını bitireceğim diye,
Çıkacağın yol öyle dik ki,
Kasvetli, zerre ışık yok!
Ama bir eren kalavuz oldu mu sana,
Aydınlanır bir anda,
Güneş ışığı bile hiç kalır yanında!*

Felsefe tarihçilerinin genelde (6) yorumladığına göre Herakleitos'a karanlık denmesinin sebebi, onun çağının yaygın inanışlarına karşıt fikirler ortaya sürmesi, başka bir ifadeyle çağının dışında (7) bir insan olmasıdır. Örneğin şu fragman bu fikri destekler:

Kana bulanarak arındırmaya çalışıyorlar kendilerini, çamura batmış birinin kendini çamurlu suyla yıkaması gibi. Çamurla temizlenen birine herkes deli der. Karşılarındaki tanrı heykellerine yakarıyorlar, konuşur gibi duvarlarıyla evlerin. Ne tanrılar ne de kahramanlar hakkında bir şey bildikleri var.

Orfik öğeleri bir kenara bırakırsak (8), bu cümlelerde duvarlarla çamurdan tanrı heykellerini, özünde maddeyle, ona yüklenen insani anlam düzeylerini ayırt eden bir Herakleitos bizi karşılar. Kendisinden günümüze kalan bir başka fragmanda ise şunları söyler:

Bütünün kendisi olan bu kosmos'u ne bir Tanrı ne de bir insan meydana getirmiştir. O, daima belli ölçülere göre yanan, belli ölçülere göre sönen ezeli ve ebedi ateştir.

Bu sanırım onun 'logos' kavramı altında kavradığı, her şeye devinimini veren 'tek' ilkenin en net sergilendiği

fragmandır. Bir de her şeyin sonsuzca akan bir nehir olarak düşünüldüğü ve hiçbir insanın bir nehirde iki kez ıslanamayacağını ortaya koyan fragmanlar vardır. Bu kez de dizgeye kendimi kaptırdım gibi görünüyor. O halde kendimce Herakleitos'un bilgeliğinden de yararlanarak biraz da duygularına bırakayım aklımın dizginlerini:

Kavramlarla anlatılabilen her şeyin, insanın hayal dünyasının bir ürünü olduğunu düşünemeyecek ne var? Neden kuşku duyulmamalı tanrı sözünü aktaranlardan? Geçmişin hiçbir manası yok. Unutmayalım ki insan gözünü ebediyete dikmiş bir hayvandır. Günah, bu kibri dizginlemek için uydurulmuş bir sopadır. Oysa insan hep insan olmuştur. Aynı muammayla boğulmuştur. Bir de her çocuk, dünyanın en son çocuğudur. Zamanının dışında yaşayamaz kimse. Herakleitos'un dediği gibi "güneş her gün yenidir". Karanlığın gözlerinin içine bakabildiğimiz için mi bu kadar kibir? Peki ya kendi gözlerimize hiç bakıyor muyuz?

-IV-

Kiniklik, Epikurosçuluk, Stoalılık (9) gibi Antik Yunan Sokratesçi bilgelik öğretileri hayatın anlamına ilişkin çok şey söyler. (10) Bunları tek tek ele almak bu yazının amacını aşar. Fakat bu öğretileri üreten filozoflar hayatın anlamı konusunda neredeyse ağız birliği etmiş gibidir. Ahlak ve erdeme ya da 'iyi' yaşama dair farklı şeyler söylemiş olsalar da kosmosa, arkheye, telosa ilişkin aynı rotayı izlerler. Kosmos sonsuzlukla; arkhe devinimle, telos ise varlıkla/doğayla işaretlenir. Bu okulların herhangi birine mensup bir filozof hayatın anlamı nedir sorusunu, "doğayla uygun yaşamaktır" biçiminde cevaplayabilir. Sonrasında insanlara ölçülülük, ihtiyatlılık, yetinme ve paylaşma gibi ahlaki değerleri salık verebilir. Daha da önemlisi her biri insanı sonsuzca devinen evrenin bir parçası olarak görür. Stoalıların o güzel deyişlerinden biri geliyor aklıma: "Her şey birlikte solur". Bunu en iyi anlatan pasajlardan biri Stoalılığın en meşhur temsilcilerinden biri olan Marcus Aurelius'un (11) "Kendime Düşünceler" isimli eserinde yer alır: (12)

Tüm olaylar birbirlerine girişiktirler; bağlantıları kutsaldır ve hemen hemen hiçbiri öbürüne yabancı değildir. Çünkü birlikte düzenlenmiş olup, aynı dünyanın düzenine birlikte katılmaktadırlar. Gerçekte her şeyi içeren tek bir dünya, her yere dağılmış tek bir Tanrı, tüm anlamlı varlıklara ortaklaşa olan tek bir töz, tek bir yasa, tek bir us vardır sadece; gerçek de tektir, aynı doğaya sahip ve aynı ustan pay alan insanlar için yetkinlik de tek olduğuna göre.

Bu okullardan hayatın anlamı üzerine alınabilecek derslerden bir diğeri ise kader kavramı etrafında şekillenir. Şüphesiz buradaki kader kavramı, insanın tanrı tarafından önceden belirlenmiş bir yazgıya sahip olduğu değildir. Sadece insanın tüm olan bitenler konusundaki iradi durumuna ilişkin bir tespittir bu. Kader, insanın tüm şeyleri kontrol altında tutabildiği, özgür iradesi yordamıyla şekillendirebildiğine yönelik kanaatin yanlışlanmasından başka bir şey değildir aslında.

O halde anlam nerede? Anlam öznedir demiştik. Özne anlama ilişkin bilgisini dış dünyadan elde eder. Fakat onları yalnızca kendisini dahil ederek anlamlandırabilir. Demek ki anlamı inşa edecek olan bizleriz. Hayatı anlamlı kılacak yegâne yol, insanın bizzat onu belirli bir anlamla kuşatabilmesidir. Bunun yolu da yaşamı erdemlerle donatabilmekten geçer. Ancak doğru yaşayarak, yaşamı anlamlı kılabilme mümkündür. Evren bize kayıtsızdır. Doğa bizi yargılamaz. Tanrı vicdanımızın, adalet duygumuzun, muammamızın, korkumuzun metafiziğinden ileri gelir. Kural

ÇOBANLIĞIN NURUYLA

Yoksul kavmimin
Başka uygarlığı taklidinden beri
İmgenin toprağına bırakılmış aşığın yolu
Bir yere varamıyordun

Yerliler en çok yerini sevse de
Kalabalıkta berraklığını yaratmak zordu
Yoksul kavmimin.

Dedim ya
'Başka uygarlığı taklidinden beri'
Tüm yürüyüşlerin adı gece yürüyüşüdür
Yollar bitti ama irtifa hep kaldı

Bir sıla gibi girer geceye
İnsanın doğasından geldi mi yolu
Alır da bir şekilde devamını
Yayılmaması gibi nedensiz bir bilginin
bedene

İncelmiş bir neşçyle

Ben sadece dünyada
Aygan bir yolu taşıyabilirim
Yitirdiğinde içtenliğini beden
Kalbin bir yeri olabilir mi?
Öz hurdalıkta
Meleşimi yitirmiş gibi olurum

Ben yola Musa... Muhammed gibi
Çobanlığın nuruyla iniyorum
Yaşamı mide almayınca başlar
öze dönüş

Ben buna bir nesille Habil'in dönüşü derim

Yolum tekbirin yolu
Başlangıca gidenim
Ve gecenin finali seherde
Melek imgeme inen maya
Kaynağa şefkat buyururum
Kalbimde eski dirlik
Hoş geldiğim ne, bilirim

koyamaz, telkin edemez ancak teskin edebilir. Kuralları ancak insanlar koyar. Ahlak toplumsal yaşamın bizzat kendisinden ortaya çıkar. Yasalar egemen gücün ilahiyatından başka bir şey değildir.(13) Ahlak da yasalar da toplumla birlikte değişir ya da biçim değiştirir. Bilim evren dediğimiz sonsuzluğun nesnel yasalarını aydınlatma çabasıdır. Fakat bunu ancak insan aklının ve kabiliyetinin sınırları dahilinde gerçekleştirebilir. Evrenin en geçmişinden dünyadaki gözlerimize ulaşabilen ışık fotonları 13 milyar ışık yılı öteden gelmektedir. Yani hepimiz aynı sorularla öleceğiz. Tıpkı ölmüş olan sayısız insan gibi şu soruyu sormaya devam edeceğiz: "neydi bu?". Hepimiz aynı muammada boğulacağız? Neden varız? Tüm bu varlığın amacı nedir? Ve bu soruyu var olduğumuz sürece ancak ve ancak Parmenides gibi cevaplayabileceğiz: (14)

*Ve Tanrıça beni nazikçe buyur etti, aldı eline sağ elimi,
söyledi bana doğruca şu sözleri:*

*Ey delikanlı! Ölümsüz sürücüler eşliğinde,
atlarca taşınarak gelen evimize, hoş geldin,
kötü kader değil neden olan çıkmana bu yola,
zira bu yol dışındadır insanların gezindiklerinin,
ama hem hak hem de adalet. Zorunlu ama hepsini
öğrenmen;*

*bir yandan Hakikatin iyice yuvarlanmış sarsılmaz yüreğini,
bir yandansa fanilerin içinde hakiki inanç olmayan
sanılarını.*

*Ancak bunları da öğren, yani fanilerin aldanişlarını,
ve bunların kabul edilebilir olmaları gerektiğini
tüm evreni kuşatan seferin boyunca.*

*Öyleyse gel, bizzat söyleyeceğim, can kulağıyla dinle
sözümü,*

yalnızca hangi irdeleme yollarının akla-uygun olduğunu:

"Vardır, hem de bir anlamda yoktur varolmaması,"

ikna yoludur bu, Hakikati zira takip eder;

*"Yoktur, hem de bir anlamda zorunludur varolmaması,"
bu yolun gerçekten de tümüyle girilmez olduğunu*

gösteriyorum

sana;

*çünkü ne bilebilirsin var olan-olmayı, zira uygulanabilir
değil,*

ne de ifade edebilirsin.

... zira aynıdır düşünmekle var olmak.

- (1) Devlet, Çev. Hüseyin Demirhan, Işık Yayınları, VII. Kitap.
- (2) Bu bilgi dilimizde, belirli bir durumun doğru/lanabilir bilgisi anlamında kullanılan "gerçek" sözcüğü yerine, her nedense daha ulvi şeyler çağrıştıran "hakikat" sözcüğü ile karşılır genelde.
- (3) Ksenophanes, Fragmanlar, Çev. Y. Gurur Sev, Pinhan, 2019, s.25.
- (4) Herakleitos, Fragmanlar, Çev. Cengiz Çakmak, Kabalcı, 2005.
- (5) Çiğdem Dürüşken'in Fragmanlar'a yazdığı önsözden.
- (6) Genel, aklın sürgünlerini budar. Fakat onlara muhtacız.
- (7) Çağının ilerisi ya da ötesi kavramlarını sorguya açık bırakmak için belirli bir ilerleme ya da doğrusal tarih anlayışına dayanmayan "dışında" ifadesini tercih ediyorum.
- (8) Brakmak istemeyene not: Herakleitos'u dilimizde seslendiren Cengiz Çakmak bu fragmanı şöyle yorumluyor: "Herakleitos, Dionysoscu ritüeller ve arınma (katharsis) törenleriyle alay eder. Fragmanda geçen "kana bulanarak" (miainomenoi) ifadesi, Orfik inanışı çağrıştıyor. Çünkü bu inanışta, "çamur, kir" (miasma) terimi kirlenmenin, ruhun ceza çekmesinin simgesidir".
- (9) Stoacılık terimi yerine Stoalılık tercih ediyorum. Zira stoa, sütun anlamına geliyor. Bu kişiler sadece sütunları olan bir yerde felsefe yaptılar. →

- (10) Tüm bu öğretilerin Antik Yunan dünyasının Makedonya hakimiyetine girmesiyle başlayan çalkantılı bir dönemde üretilmesi bir tesadüf değildir. Toplumdan hoşnut olmayan, onunla uyuşamayan, onu dönüştüremeyen felsefe bireye yönelir. Bireyin erdemleri ve iyi yaşamı; bireyin özgürlüğünü ellerine alması ana tema haline gelir.
- (11) Aurelius bir dönem Roma İmparatoru olmuştur. Roma döneminde bir başka önemli Stoacı Epiktetos'tur. Kendisi bir köledir. Bir imparatorla kölenin benzer bir felsefede buluşabilmesi bana hep ilginç gelmiştir.
- (12) Marcus Aurelius Antoninus, Kendime Düşünceler, Çev. Ceyda Eskin, Oda Yayınları, 2009, s.69.
- (13) Carl Schmitt'e katılmamak elde değildir. Carl Schmitt, Siyasi İlahiyat, Çev. Emre Zeybekoğlu, Dost, 1996.
- (14) Parmenides, Doğa Hakkında Şiir, Çev. Y. Gurur Sev, Pinhan, 2015, s.23.

Seher ÖZKÖK

NİLÜFER

Suyun öte yanıyım
Kurumuş gül topları
Sokağın adımlarıyım
Taşın asırlık surları
Gibi dökülürken önüme dün
Güneşi es geçiyor her zamanki gibi ömrüm
Bir balkon bir yalnızlık bir suskun
Avlunun asrî gözleri, evet balkon evet yine
Evet yüz yüze gelmenin unutulduğu yerde
Bir sigara yanığı gibi gün, bir koltukta
Uyuyakalmış çocukluğum,la oynuyorum
Sessiz, hissiz ve yabancı
Bir ev gibi şimdi, yaşımdan damıttığım, öykü
Şehri geçelim, şehir hain bir havari
İsa'nın yanağında
Gerilmiş bir zaman o kadim çarşıya
Ve ardında Meryem ıstırapı ile yatıyor
Prusa Nilüfer'in koynunda.

Gülsüm İŞILDAR

MUDANYA AKŞAMLARI

Daracık sokaklara üfleyen deniz
Rüzgâra konuk sandalyelerde
Susuz akşamlar bastırırken
Buzlu bağrına,
Uçuk düşlerimin
İpliğini pazara çıkaran yıldızlar
Utangaç parıltılarla
Pamuk helvası batırıyor
Güneşin kanına...

Cilveden dalgaların
Başını döndüren kayık
Ne sarhoş ne de ayık.

Bağbozumu ateşlerine körtük
Yüreğimi söndürürken
Parmak izimi eriten kadehlerde
Sappho'nun tableti
Boynuma kolye,
Artık ne günah olsa
İşler bu sahil
Islak omuz başlarını
Denize öptürdükçe...

Güzel BEGİM

KALBİNE KADAR ÇOK UZUN YOL YÜRÜDÜM

Kalbine kadar çok uzun yol yürüdüm
düşen bir uçağın kanadının
arzularına dokunarak geçtiği gibi,
bense dokunmadan geçtim
sol kaburgan altındaki hikâyelere.

Geçmişiyile yumruklaşan bir kadın gibi
el kaldırıyorum ve okşuyorum
yumruğumun nasır tutmuş noktalarını,
içimde
çok derinde
kazı yapmış madencilere bakarak
gülümsüyorum
geceleri aya bakarak gülümsediğim gibi.

Cebimde en güzel hisleri taşıyorum
parmaklarımla dokunarak
çalıyorum onları,
klavyede dans eden parmaklarımla
kirpiğim ve güller ortasında,
nazaketten bir kent oluştururum,
çiçekler götürürüm güneşe
yanacağımı bilsem bile.

Uzun
çok uzun yollar yürüdüm
ta senin gözlerine kadar
sanki bir valiz dolusu düşüncelerini kaybeden bir yolcu
sanki bahara biletsiz girmiş bir aşık gibiyim
ve yanıp kül olmuş bir Eyyam-ı Bahur
saklıyorum yüreğimde

En ağır sözcükleri
yıldızlar ile dövülmüş sözcükleri
yaymak için bomboş bir kente
çok uzun yol yürüdüm
çok uzun.

Özbekçe'den Çeviren: *Ruhsara NUR*

Nihan İŞIKER

HÜKÜMSÜZDÜR YEMİN

inancın katledildiği o an
güneşe darbeydi
gündüzün geceye dönüştürüldüğü
en zifiri zamandı
telafisi yoktu, sözün hükmü yoktu
ve hatta yeminlerin...
bir sözle altüst edilmişti bir beden
kalan cesetti, irindi...
yaşanan vahşetti
tutum bencillikti
acımasızdı her harf
her hece şımarık
küstahtı kelimeler
nihayetinde uçurumdu cümleler...

SOFRADA, YEMekten ÖNCE BİR DİLİM ŞİİR SİZE İYİ GELECEKTİR

Hasan EFE

Sofralar yaşamın vazgeçilmezidir. Ülkelerin, edebiyatın ve farklı kültürlerin sofralarından ayrı, her canlının da sofrası vardır.

Varlığımızın olmazsa olmazıdır!

Çilingir sofrası, rakı sofrası, düğün sofrası, asker sofrası, öğrenci sofrası...

Ramazan sofrası.

Bir de "Kurtlar Sofrası".

Özel gün ve toplantılardaki sofralar...

"Söz Demi" de İzmir'de yaşayan yazar, şair, oyuncu, müzisyen... vb sanatçıların belirli günlerde toplanıp oluşturdukları sofranın adı. Burada öne çıkan, anı, kısa anışma; saz, gitar vb eşliğinde şiir ve türküler okuma. Bir başka deyişle rakı ve edebiyat sofrası...

Kültürümüzde, önceki yıllarda sofra kültürü önemliyen günümüzde bunun kaybolduğunu görüyor, biliyor ve yaşıyoruz. Hızlı bir yaşam, iş koşulları, ailelerin günün erken ve geç saatlerinde birlikte olma olasılığının azalması gibi unsurlar bu güzel ortamı bir şekilde yok ediyor.

Sofranın bu kadar önemli olduğunun ne kadar farkındayız?

Nasıl olsa bir lokma ekmek, yolda da yerim dağda da, diye düşünebiliriz. Bugün kentlerde benzeri davranışı severek ya da zorunlu olarak yapıyor ve karnımızı doyuruyoruz! Ama beslenmiyoruz.

Karın doyurmak beslenme değildir!

Beslenme niye bu kadar önemli?

Yapılan araştırmalarda sanatçılar, yazarlar, bilim insanları sağlıklı ve düzenli beslendiklerinde verimlerinin daha çok arttığı ortaya konulmuş. Örneğin yapılan başka bir araştırmada mahkemelerdeki ölüm cezalarının çoğunda, öğle yemeğinden hemen önce karar verildiği ortaya çıkmış.

Oldukça ilginç bir araştırma! Burada etkili olan metabolik işleyiş.

Beyin ve bağırsak sistemindeki döngünün, kişinin duyu, düşünce ve davranışlarını belirgin şekilde etkilediği biliniyor. Yediklerimizden yararlanmak için sindirimde emilimin iyi olması gerekir.

Yemek yemeyi düşündüğümüz, hayal ettiğimiz anda ağızımıza herhangi bir besin girmese bile sindirim başlar. Bu, sindirimin sefalik fazı diye adlandırılır sonra zihin fazı olarak gerçekleşir. Böylece ağızda salya, midede mide asidi ve bağırsaklarda mukus salgısı artar ve sindirim öncesi mükemmel bir mekanizma hazırlanır.

Biz bunu en çok nerede fark ederiz?

Sofrada!

Sindirim sistemi harekete geçtiği için sabırsızlanırsınız. Bir an önce yemek yeme isteğimiz artar. Oysa beklemek, kişinin sindiriminde daha işlevsel bir mekanizma oluşturur. Bir süre yemeğin başında yiyeceklere bakıp beklemek gerekir. Böylece daha sağlıklı bir sindirim için salgı bezlerindeki salgıları biriktiririz. Sonra besinlerin parçalanıp içindeki vitamin, protein ve yararlı maddelerin ortaya çıkması daha kolay olur.

Peki sofranın başında bekleyip yemeklere öylesine mi bakacağız?

Hayır, kısa sürede zihnimizi işlevselleştireceğiz.

Örneğin bir şiir okuyarak.

Bu, alışkanlığa dönüşebilirse özellikle aile sofralarında çocuklar ve diğer kişiler için hem beyin hem de sindirin

Cemile ÇAKIR

NARİN BİR GÜL DÜŞTÜ SUYA

Narin bir gül düştü suya.

Annesinin öpmediği kirpiklerine değdi hafif bir dalga,
nehir döndü kıpkızıl bir acıya.

Evlerde çorba yerine kazanda neler kaynadı,
hangi güvendiği dal tuttu elinden de o gülün,
götürüp Hades nehrinin kıyısına bıraktı,
söyle bilge nehir bana.

Ah Narin, acılaştan suyun kızı

kollarım erişmez ki sana.

Bir öpücük keleşbeği göndersem

değer mi yanaklarına?

9 Eylül 2024

işleyişinde sağlıklı bir gelişim yaratır. Öte yandan geçmişten aktarılan kültürümüzü güne taşımış oluruz.

Atalarımızdan gelen sofra duasının temeli buraya dayanmaktadır. Ayrıca bu kültür Japonlarda şükür geleneği olarak geçer. Çoğu Avrupa ve Asya kültürlerinde yemek öncesi bekleme süresi (sindirim salgıları ve beyin işleyişi) farklı ritüellerle varlığını korumaktadır.

Gelin, ilk oturduğumuz sofrada yemeğe başlamadan Altay Ömer Erdoğan'ın Otel Yorgunu şiirini okuyalım.

OTEL YORGUNU

*Hitit babacan güneşler ağartırdı
kardeş kamı toprağa karıştığında
ikinciye kullanılmayan bilgelik damırdı
safdil akıl ruh ile yarıştığında*

*körlüğü ile övünen halklar gördük
tarihin kanlı parmaklarında birer tespah tanesi
biz de en az onlar kadar kördük
en gür haykırımızın en önce kısıldı sesi*

*ısrırgan otları ve zakkumlar arasından
yanık tenlere sonuçsuz denklemler eğiren
bir yüzü vardı ayvanın sarısından
gözüydü otel yorgunluklarını seçiren*

*kuma gömüp müzmin evsizliğimizi
sayıklar o büyük yalnızlığı geceler
otellere yapıştırdı gölgemizi
hayatı sorgulayan külden heceler*

*bir kibritlik yol aldık
dev aynasında cüceler*

Altay Ömer Erdoğan,
(Akatalpa, Ağustos 2003, Sayı 44)

Gonca DOLU

KUM VE SU

Bakmaktan çekindikçe uzaklaştığım
korktukça yakınlaştığım
kaldır o duru olmayan belirtilerini
bana ait yüzü arıyorum
hangi yüzünün altında

dünden kalan günahlar mı
kirpiklerimi sana her kaldırıpta
beni sıkıntılı anlara döndüren
boğma
benden haberi olmayan yüzünde
bırak da nefes alsın sırında
buz gibi yalnızlığın kollarında yanan ruhum

söylemeliyim
söylemem gerek
nedense hâlâ özlüyorum
tenimden içeri süzülüyor ıslak hayali
yüzünde dillendir
gelmesini beklediğim sevgiye tutunanı

ne zaman hatırlayacaksın verdiği sözleri
uykusuzluklarını okşayarak onaracaktın kalbimin
aldanmışım

vur vurabildiğin kadar
ne kadar derinden vursan da
döndüm kendime
su yüzüne düştü kimliğim
geçip önüne kırıyorum müstehzi aksini
Venüs'ün gitmediğini söylediği gün
birbirine koştı iki aşk
durdu
gözlerinden yalnız geçişim.

Bahadır ÖZDEMİR

NEM SALTANATI

Ölü bir sığağa hapsolmuş şehir,
Hırçın sirenlerle kol gezdiğinde;
Dilenci kadının yaşlı sesinde,
Canlı kalmış tonlar suçlu demektir.

Nem, tumturaklı bir eylül özletir;
Bolluğu cep yakan palamutları
Ve kazınıp yiten boş umutları,
İnsanlar dilenci kadından bilir.

Oysaki rakkasın geri hamlesi
Ya da bir gezginin mekân seçmesi,
Çaputlar bağlatmaz dut ağacına.

Belli ki huzursuz, kadim bir kin bu;
Akşamla camlara yönelen tabu,
Benziyor kızıl bir çöl ceylanına.

Fatma ARAS

BİR YÜREĞİN DÖKÜNTÜSÜ

Sürgünüm,
bu bir kuşun boğulması, bilmezler
aykırı doğmuştum anne
sevdim, ölümü bekler gibi
ruhumun her köşesi volkanda yanıyordu.

Benim derdim, kirli akan bir zamandı
göğün damarı kesildi
sağım solum kül açtı
yüzümdeki anlamı hiç kimse okumadı
karanlıktan ve hiçlikten alıntıydı direncim
gece bıçak, gündüz diken
üstümden kaç kış geçti
öfkemi susuyordum, bekledim
bekledikçe öğrendim aynadaki yüzümü.

Taşın ağzını öptüm
uçmayı ezberlettim kanatsız kayadaki kartala
yorgunluğum dağa çarptı
tutuşarak düşündüm.

Zaman, andan gelip düne gider
herkes yarasını dokuyor!

2024, İzmir- Bornova

Serkan SAVAŞERİ

BİR CEM VAKTİ

Bir tan vakti, günlerden mavi
Göklerde hercai menekşe sürüleri!

Bir tün vakti, günlerden sarı
Dört bir yanda hayal hıçkırıkları!

Bir ten vakti, günlerden kırmızı
İçimde sel, dışarda eski vapurların çığlıkları!

Bir gel vakti, günlerden haki
Döken bu kimdir sokaklara ayrılıkları?

Bir git vakti, günlerden laci
Yerlerde sürünür hep matem çiçekleri!

Bir sen vakti, günlerden limoni
Ağlarken bile insan bak gülümsemeli!

Bir ben vakti, günlerden zeytuni
Yeniden sevdalanmalı, yine de sevmeli!

Aramasa da sormasa da beni
Günlerden fuşya /
Bir cem vakti!

Emin ORHAN

Hanım, oturduğu yerden merasimle kalkar.

Zorunlu olmayınca bir odadan diğerine adımını bile atmaz.

Manevra kabiliyeti çok düşük.

Sabah işe gitmek için önce sağ, sonra sol gözünü açıp mırıldanır. Üzerinden yorganı iter. Sağa sola bakarak indirir yataktan ayaklarını.

Yere oturup meditasyona başlaması bana ninemin namaz kılışını hatırlatır. İşe gitmek için Ankara Büyükşehir Belediye Bاندosu evin önünde dakikalarca marş çalsa hiç umursamaz.

Ağır tabanlıdır. Öyle kolay kolay da kızmaz. Doğru ya da yanlış, bildiğini yapar. Sabah kahvaltısını bir saatte hazırlar. Otuz dakika sofrada geniş getirir.

Allahtan çocuklar büyüdü de kahvaltı ve yemek hazırlanması on beş dakikaya indi.

Bu kadar ağırlık ve vurdumduymazlık onun okuma hızını artırıyor mu anlayabilmiş değilim! Yani ters orantılı bir durum.

Salonun duvarları, dolaplar, çekmeceler kitap ve dergiyle kaplı.

Arada hanımın özgüveni bulutlara değince onun yanında olur olmaz şeyler konuşmuyoruz. İroni desen sıfır.

Evlenmeden önce kayınpeder arada laf atarak, “Oğlum Emin, bu kızın kitap dergi parası seni batırır!” derdi.

Haklıymış rahmetli.

Ama çok memnunum. Hanımın teşvikiyle ben de başladım okumaya. Çocukların elinden kitap zaten düşmez. Bizim evde cuma akşamı yemekten sonra okuma başlar pazartesi sabaha kadar sürer. Bizi gören sanki hatim indiriyor sanacak. Herkesin başı kitaba gömülü, gövdeler dışarıda. Çalan kapı zili ve telefon seslerini duyan olmaz.

Yine böyle bir pazar günü saat yirmi iki sularında kapının çekiçle vurulduğunu fark ettik. Biraz kulak verince tıktırtı ve uğultular arttı. Hanım elindeki kitabı gözünün önünden indirerek bana seslendi, “Kimmiş bakıver?”

Kapıyı açınca polislerle buru buruna geldim!

Yanlarında bir çilingir ve kurt köpeği...

Salondan hanımın iniltisi, “Ne istiyorlarmış sor bakalım...” derken öndeki polis adımı sorduktan sonra, “Efendim bu ev size mi ait?” dedi.

Ağzımdaki titrek sesle, “Evet!” deyip geveledim.

Epeyce korktum!

Polisler birbirine bakıp durumu anlattı. Özür dileyerek geri gittiler.

Kayınvalide cuma gününden beri bize telefonla ulaşamayınca komşuları aramış. Onlar da sık sık kapı ziline basıp cevapsız kalınca durumu karakola bildirmişler.

Hanım istifini bozmadan başını tekrar harf ve sözcükler bahçesine gömdü. Ben kayınvalideyi aradım. İyi olup evde kitap okuduğumuzu söyleyince o da rahatladı.

Bu ara tatilden döneli bir ay bile olmadı. Benim gövdem, başım, ayaklarım ve ellerim şu an Ankara’da, ama ruhum köyde kaldı. Birkaç hafta daha oralarda olsaydım iyice dinlenebilirdim.

Bizim tatillerimiz her yıl gürültü ve şamatayla sonlanır, bu yıl da öyle oldu.

Dinlenmeden soluğu Seyranbağları’ndaki evimizde aldık. Köyde ana babadan kalan az bir toprağın üzerinde iki göz küçük oda, bahçenin elli adım ilerisinde çalı ve çulla çevirme tuvalet. Sabah uyanan elindeki toprak bardakla hacetini görmeye gider. Evin önündeki tulumba suyuyla paklanıp mırız. →

İĞDE AĞAÇLARININ ALTINDA SEVİŞMEK VARKEN

Karlar çok çabuk eridi

Hiç kimse dönüp bakmadı kaç yıl, kaç ay, kaç gün geçti, ben dâhil

Gökyüzünün sonsuz girdabında mevsimlere ne oldu düşünmedik

Güzel bir cümle olarak kaldı, bir zamanlar demek

Sonra ne olduysa oldu, ilk kalp yorgunluğunda

Bu şehrin kalesi önünde ölüm seni bekliyor olabilir diye fısıldadı Şeytan

Günün son ışıkları kaybolmadan hemen önce

Saklandım gölgelerin ardına

Korkmadım dersen yalan olur

Sanki karşımda en büyük düşmanım vardı da gölgelerde yaşamaya başladım

Aklımda kuşatılmışlık, tüm kırmızılıarı çıkardım hayatımdan

Mavileri geride bıraktım, gökyüzü hep maviydi

Kargaları görmezden geldim oysa mutlaka üç karga olurdu resimlerimde

Sarılar, yeşiller kayıptı, uzak ülkelere gidenlerle birlikte Gidenlerin üzerine kürekle toprak atanlardan biri de bendim

Zamanın zarı yırtılmıştı

Öyle ya hiç kimse ölümsüz değildi

Kaç zaman geçti bilmiyorum bir gün uyandım

Şeytan gülerek bana bakıyordu elinde ipe sarılı elma

Bana neden çöl vadettiğini o an anladım

Düşünmeden yerden bir taş alıp attım, tam isabet

Dünyadaki tüm şeytanlar defolup gitsin dedim hayatımdan Dedim mi dedim

Uzanıp bir elma kopardım en tazesinden

Afiyetle yedim

Yarasın

Yaradı, bir zamanları hatırlatan bütün sözcükleri attım zihnimden

Değiştim

Einstein çok haklıymış, zaman zafiydi gerçekten

Kırmızı güzeldi, hem de çok güzel, neden çıkarmıştım hayatımdan

Dedim ki kendi kendime, sen yine âşık ol

Sevgililerin listesine gün doğmadan yeni isimler ekle

Öyle ya iğde ağaçlarının altı ne güne duruyor

İyi ki bir avuç da olsa toprağımız var. En azından tatil boyunca bahçemizdeki sebze ve meyvelerle sağlıklı besleniyoruz.

Ankara’ya uyum sağlayınca hanım, “Hangi kitapları okudun köyde?” deyip yüzümü dikkatle inceledi.

“Hüseyin Rahmi’nin ilk telif romanı Şık,” dedim.

Alaylı bir sesle, “Aferin Emin Efendi!” deyip mutfağa yöneldi.

İçeriden boğuk bir sesle, “Misafir ağırlayıp komşularla ilgilenmekten bir kitabın kapağını bile açamadım,” diyerek mırıldanmasını sürdürdü...

DÜNYADA BİR YER EDİNDİN

bu elikanlılar bu gözükaralar bu insafsızlar
her şeye benzeyenin bakıştığı mor sahanlıkta
bugün birine umut verdim almadı

sabrıma çiçekler açtırdı dünyanın hali
kamçılardı beni her gün uyanma düşüncesi
benim uykum ne zamandır hiç
geceye bak sabaha ve gündüze bir ölçü
oysa ölçümüz ölçsüzlük diyenler
mezar taşlarına kül kavanozlarına
kadavra bahçelerine dağıldı

hâlâ yazıyor musun denize baktığın yeri
dümdüz git daha da git
korkarak yaşayanların cesaretidir yalan

var sayabilirsin orda bir gül
orda belirmiş bir tuhaflık gibi camlara yansıyan şehir
belki de varoluşun kör bir nokta
sana bakanlar seni hiç bilmemiştir

sorgulamıyor artık nefes al nefes ver
değişmez diyor değişmeyecek
bir kitap cafe açarım çay 50
en ucuz kitap 150
anlamıyor artık dünyayla alakalı değil
hiçbir anlam

sabah akşam şiir paylaşıyor sevdiklerinin
sabah akşam bir kalp perisi gibi
bugün nerede kendinizi övdürteceksiniz
atölyeler açıyor yazar olmayana hayat yok
editörüyle derme çatma etkinlikler
bakın ben bu fotoları bugünler için çektirdim
her sayfada başka bir uzak beliriyor
hayır şiir sizinle alakalı bir şey değil

ama rahatı yerinde altunizadede metroya yakın
rezidansın en tepesinden boğazı görmek de mümkün
ama bağız şeyler işte hayata gelmiyor

nihayet bir yer edindin dünyada
adını yazdığın bir kaya bir ağaç
bir yolcu koltuğunun arkası
kapağı bir şiir kitabının
bilirdin ki yer edinmek zordu bir insanda
yaklaştın ama göremedin
gördün ama durduramadın kalbindeki dikenini
çıkarttığın yokuşa lanet indiğin yamaca övgü
yanlış olduğunu bile bile yine de tapardın
çünkü bir yer edindin dünyada gölgenle

soluklanıyor şimdilerde coşkuyla büyüttüğün kıyamet
ellerin duruyor yalnızlığın yanaklarında
bir görünüp bir kayboluyor zihninde hayat
ölümünden büyük bir şeyle yaşıyorsun
bunu bilmeden bir yer edindin boşlukta →

ÇOCUĞUN KALBI

Bir çınara yaslanmazsa çocuğun bedeni
Kocaman bir oyuk açılır ruhunda
Unutmaz merhametin verdiği sonsuz yakarıyla
Bir dua olur geceleri kalbi
Saçlarını örür yalnızlık, loş odaların şafağında

Erguvan rengini almış şehrinde
Bir pencere açılır hayatın azı dişlerinin arasından
Ya da buhurumeryem olup kaybolur
Kimsenin bilmediği koyaklarda

Hüzün dolu kuşlar hep saçlarında
Gözleri okyanusken badem rengine bürünür
Harfler kaplar rüyalarını
Armani/Silos'ta bakışları
Geceye yenilen ne varsa
Kalır gururlu şahsiyetinin gölgesinde

Bazı anlar şiirdir, doğar kendiliğinden
Resmini çizmek düşer geceye
Ama yara azıgıdır insanın
Boşluk kabul etmeyen yoldur bu

Ey başıboş kalabalıklar
Düşüyor iyilik gözümüzün önünde
Herkesin elinde antidepresan
Mağdur sıfatı kazanamadık henüz
Yenilirsek yüzümüze tükürecek bebekler

25.09.2024

kırmayı öğrendin her şeyden önce
kolay ve kaçınılmazdı dönüştüğün canavar
yalanlarla büyüttün zihnindeki hayaleti
inandın inandırdın bir şey olduğuna
ama bilsen de devam ettin
sadece bir anlık bir bakıştı durduğun ayna
nihayet bir yer edindin dünyada

şimdi hatırlamak kaldı zorlayarak maddeyi
nasıl olduğunu anlayamadan
güz çiçeklerine fısıldayan bir rüzgârdı
gördünüz mü ölüleri çağırıyor ölülere
bunda beyaz bir şey yok
bunda sona erdi bütün sonsuzluk fikri

bir dağa anlatır gibi her şeyi
bak bu dündü seni çağırın adımların
yarına yakışmayan günleri yokettiği
deseler ki dünyayı kurtaracak son ellerinde
kökünden keser atardım ikisini

dün beyaz bir şey oldu siyah şeyler
hiç anlamadığımızı anladık
yaşamaya yetecek yüreğimiz yoktu
ve sen hâlâ korkarak tüketiyorsun geceyi
denize bakarak beklediklerinle
hayır yürü eve doğru o seni kucaklar
seni bekleyen kimse yok mu içerde?

YENİ BİR ÜLKE İÇİN ÜNLEMLER

1. yahu

kirli masada temiz bezdir en çabuk kirlenen
bir de çiçek adlarını aklında tutan dedem
unutmuştu ölürken yaşadığı ülkeyi

unutmak en eskisidir ibadetlerin
ya hak derdi unutmadan ve unutulmadan önce
dedem bütün ünlemler gibi
ünlemler ibadetlerden de eski

diyelim ki dedemin adı Mahmut
Basmame'nin en kibar muhasebecisi
unuttuğu ülke de bu ülke olsun
yahu ne farkeder

2. hoppala

yumruğu kör Türkçesi topal torunlardır
en çok soğutan devleti, denizi ve deliliği

gelirler gelmişlikleriyle gerinerek ve gerileyerek
gerçekçidir gerçi gerekçeleri
Türkçe zor

düzyazı mı şiir biraz kapatıyoruz
cennet mi vatan azıcık yanıyoruz
doğru mu her şey bazen yanılıyoruz
Türkçe zor hep yanlış yazıyoruz

hoppala bu da nerden çıktı
diyen torunları tokmakla kovalayan
Türkiye mi eskidir Türkçe mi

3. ey

direnmeğin sizinleydi, sizindi
ey haber bültenleri, ey havuzlu site aidatları
ey Starbucks'ın en şuruplu kahveleri
ey Serenay Sarıkaya düşkünleri
direnmeğin geçti aranızdan
tekdüze caddelerinizden
davulsuz pavyonlarınızdan
ve en kedi sevmeyen kalbinizden

ey kalbinde kan biriktirmeyen kalabalıklar
bitişinize önce kendinizi davet edin

4. oha

delilik aslında göğe dönüktür
ve öylesine gökle doludur ki
oh nidası saklıdır of ünleminde
tevekkülü yanlış anlamış bir halkla
devrim de ancak bu kadar olur
o devrim bile dopdoludur oh'la
dededen buraya geldi torun oha
bu ülke nereden nereye geldi bir daha oha

5. bravo

harfin harfi ve torunu bağışlamadığı
yerde başlar bir ülke
yenidir rivayete göre

tebrikler nurları gibi bir
nurlar içinde uyusununuz oldu
bu yeni ülkeyle

neydi Türkçesi ülkenin ve ünlemin

6. vah vah

gövdede vah ruhta ah
ne tartıya gelir acı
ne de sevdiren kendini
eskidendi o ah diyene vah demek

ey ağırlığından korkan kalp
bir vah az ikisi ise fazla

7. hişt

açıldı göğün eller sonra kapanıp
dedikodu ettiler

göğün açılan ellerin kapanması gibidir
hişt demek gelene hoş demek gidene

kapanıp sonra eller göğün doğru
kavga ettiler

8. of

of ki muhalefet partileri
of ki kitapçı rafları
düştüğünden beri okuma oranları
bir güzel anım yok
bir güzel yurttaşım
ben ne güzel oflarım

burada oturuyoruz çünkü
en çok biz oturuyoruz
evimiz burada ya yuvamız

9. çok yazık

işte bu yaz
nereden bulduysa kendine bir şemsiye
işte bu yazı
biliyor sanki kaderle aynılığı
işte bu yazık
sevilir buralarda ve çok söylenir
hepsi belki bir gün yeni bir ülke
ya da ülser

10. yok artık

dede ve ünlemleri yok artık
çiçekler eskidi ibadetler gibi

eskimeyen bir Türkiye'nin a'sı
belki de bir marşın son mısrası

(Antik Yunan Tragedyası
ve Üç Büyükler, IV)
EURİPİDES TRAGEDYALARI

Ramis DARA

Euripides (MÖ 480-406) **Perslerden** kaçmak için Salamis adasına sığınan Atinalı bir ailenin çocuğu olarak burada doğar. Adının Salamis deniz savaşının geçtiği dar bir boğaz olan Euripe'den geldiği söylenir.

Üç büyük tragedya şairi, bu savaş vesilesiyle bir cümle içinde şöyle anılır: Aiskhylos bu savaşa katılır, Sophokles savaş sonu zaferi kutlayan gençlik korosunu yönetir, Euripides de savaş günü (MÖ 23 Eylül 480) burada doğar.

Euripides'in hayatının büyük bir kısmı, Atina ile Sparta'nın antik Yunan topraklarında egemenlik kurmak için mücadele ettiği

Peloponez (Pelopennesos) savaşı (MÖ 431-404) sırasında geçer, oğullarından birini bu savaşta yitirir ve ömrü şehrinin nihai yenilgisini görece kadar sürmez.

Aristokrat bir aileden gelme ihtimali yüksek değilse de maddi durumları iyi olmalı ki iyi bir öğrenim görür. Gençliğinde sporla, resimle uğraşır. Prodikos'tan retorik, Anaksagoras'tan felsefe dersleri alır, Protagoras ve Sokrates'le dostluklar kurar. Sokrates'in onun oyunlarını mutlaka izlemeye geldiği söylenir. Çağdaşları tarafından sahnelerin filozofu olarak anılır.

Salamis'te kendine zengin bir kütüphane kurar, denizin ve gökyüzünün karşısında iki girişli bir mağarada okuyup yazdığı, toplum içine fazla çıkmadığı söylenir. Günümüzde Salamis adasında denizden 115 metre yükseklikte Euripides'in mağarası olarak bilinen bir mağara gerçekten de vardır ve icinden şairinin adının yazılı olduğu seramik bir vazo çıkmıştır. Euripides'in hiç değilse *Hippolytos* oyununu burada yazdığı ileri sürülür.

81'inin adını bildiğimiz toplam 92 eser yazar. Biri satirik dram olmak üzere 19 eseri günümüze ulaşır. (Aiskhylos'un 7, Sophokles'in 8 eseri günümüze gelir.)

Peliades (MÖ 455) adlı ilk oyunu, Aiskhylos'un ünlü üçlemesi *Oresteia*'dan üç yıl sonra, Sophokles'in ilk oyunundan 13 yıl sonra sahnelenir:

Aiskhylos on üç, Sophokles en az yirmi zafer kazanmışsa, o yalnızca beş kez kazanır, bunlardan biri de ölümünden sonradır.

Konuları daha gerçekçi ve karakterlerini psikolojik derinlikleri içinde ele alması çağın beğeni kalıplarını sarsar, statükocu izlerçevre Euripides'ten fazla haz etmez.

Buna karşın ölümünden sonra şaire ilgi artmış. MÖ 4. yy'da Yunanistan'da en çok sahnelenen kişi olmuştur. Sonraki dönemlerde tiyatroyu en çok etkileyen.

Savaş çalkantılarından, toplumun bağınazlığından (tanrılara saygısızlıkla suçlanmasından), komedyacı yazarlarının ağır eleştirilerinden sıkıntı duyan şair yaşamının son yıllarında Atina'dan ayrılır.

(Aynı toplum Sokrates'i Euripides'in ölümünden 7 yıl sonra idama mahkûm edecektir!)

Bir süre Teselya'nın Magnesia'sında kalır, oradan Makedonya kralı Arkhelaos'un çağrısıyla Pellas'a gider. Burada günümüze gelen eserlerinden *İphigenia Aulis'te* ve *Bakkhalar*'ı yazar. MÖ 406'da Amphipolis'te ölür ve Arethusa'da, Bormisco'da, ya da Pella'da gömülür. Atinalılar buna üzülür. Bu tarihi kentler günümüzde Yunanistan sınırları içindedir. Ama Euripides'in mezar yeri belli değildir.

1) *Alkestis*

Aiskhylos'tan 45, Sophokles'ten 15 yıl sonra, MÖ 480'de doğan ve ilk oyununu MÖ 455'te sahneleyen Euripides'ten günümüze gelen eserlerin en eskisi *Alkestis* MÖ 438 yılında bir dörtlemenin dördüncü parçası olarak Atina'da sergilenir ve dörtleme 2.'lik ödülü alır. (O yılki yarışmanın birincisi Sophokles'tir.

Euripides de 25 yaşından beri oyunlar yazıp sahnelemektedir ve ilk kez ikincilik de olsa bir oyununa 'ödül' verilir.)

Alkestis 1163 dizeden oluşur. Euripides'ten önce tragedya şairi Phrynichos da aynı adda bir oyun yazmıştır, ama kayıp olduğundan bunun içeriği hakkında bilgimiz yoktur.

Euripides'in dörtlemeyi oluşturan ilk üç oyunu da günümüze gelmez; adları şöyle: *Alkmeon Psophis'te* (*Alkmaion ho dia Psophidos*), *Telephos*, *Girişli Kadınlar*.

Alkestis'te sahne, Yunanistan'ın Teselya (Thessalia) bölgesinde bulunan Phera kentinin (günümüzde Velesino) kralı Admetos'un sarayının önüdür.

Oyunda kısaca, kocası Admetos'un hayatına karşılık, Thanatos'a (Ecel - Ölüm) kendi hayatını veren *Alkestis*'in ölümü ve onun, Herakles tarafından ölümler ülkesi Hades'ten geri getirilişi anlatılır.

Açılış, Apollon'un monoloğuyla yapılır. Apollon geçmişte, babası Zeus'un cezalandırmasıyla bir yıl, ölümlü Admetos'un hizmetinde bulunmuş ve ona minnet duymaktadır. Bu sebeple onu ölüm tehdidinden kurtarır. Bunun için kendi yerine ölecek birini bulması koşuluyla. Admetos'un ne babası ne anası kabul etmiştir onun yerine ölmeyi. Eşi *Alkestis* kabul etmiştir ve o da şimdi ölmek üzeredir.

Sahneye ikinci olarak çıkan Ecel-Ölüm, Apollon'a çıkışır biraz, 'Admetos'un yazgısını değiştirdin, şimdi de *Alkestis*'i mi korumaya geldin!' gibilerden. Apollon, bunu Herakles'in yapabileceği imasında bulunup sahneden ayrılır.

Alkestis ölür. Onun Admetos'tan olan oğlu Eumelos henüz bir çocuktur. Annesinin ölümüne şöyle üzülür:

"Ah, ah bu ne felaket! Annem toprağın

Altına gitti. O artık

Güneşin altında değil, babacığım.

Bizi yalnız bırakarak gitti.

Beni yetim bıraktı, mutsuz perişan bıraktı.

Bak ona, göz kapaklarına bak,

Onun hareket etmeyen ellerine bak!

Duy beni anneciğim, işit beni, yalvarıyorum.

Benim, ben anneciğim, oğlun,

Sana sesleniyorum, yüzüne kadar eğilmiş olan

Benim, senin küçük evladın anneciğim." (s. 22: 393-403)

Cenaze alayı sırasında oğul Admetos ile baba Pheres arasında geçen diyaloglar muhteşemdir. Canın tatlılığı, hayatın biricikliği, bir kezliliği, yaşlıların evladı yerine ölmesi gerekip gerekmediği gibi konularda iki kutuptan bakış, çok ilginç.

Bu konuda, karşılıklı söylenmiş şu iki dizeyi okuyarak geçelim:

"- Genç ölmekle ihtiyar olarak ölmek, sence aynı şeyler mi?"

- Yaşamak için dünyaya bir kez geliyoruz, iki kez değil." (s. 36: 711-712)

O kargaşa ve yas ortamından sonra durumdan haberdar olan Herakles mezar başında Ecel'in üzerine atlayıp ölüyü onun elinden alıp evine getirir. Alkestis üç gün sonra konuşmaya başlayacak ve normal hayatını sürdürecektir.

Alkestis çok güzel bir kadındır. "*Pelias kızlarının en güzeli, kadınların en tanrısali*" diye geçer *İlyada*'da (II: 715).

İlyada'dan söz açmışken bu destanda Eumelos'un da adı geçer, annesi Alkestis, babası Admetos'la birlikte. Büyümüş ve Troya savaşına 11 gemiyle katılmıştır. Onun atlarından da "Apollon'un yetiştirdiği atlar" diye söz edilir.

Alkestis'teki hikâyenin özü Dede Korkut hikâyelerinden Deli Dumrul'da da tekrarlanır: Anne ve baba, oğullarının yerine canlarını vermeye razı olmazken eşler buna severek razı olurlar.

Dilimizde bu iki eserin karşılaştırıldığı epey bir çalışma var. Bazı ciddi görünümlü yayınlarda ana kaynağın neredeyse Deli Dumrul olduğu, ya da 'bizimkinin onlarinkini' aştığı söylenmeye çalışılıyor! Aradaki 2000 yıllık zamana bakılmaksızın!

Eski Yunan ve Roma söylencelerinin bazılarının Anadolu'nun özellikle batısındaki topraklardan kaynaklanması başka bir konu, buradaki tavır bambaşka bir konu.

Alkestis, "güç, kahramanlık" demek olan "*alke*" sözcüğünden hareketle, "cesur, yiğit" anlamına gelir. Admetos da, "evcilleştirilemez" demek.

Platon, aşk üzerine bir dizi konuşmadan oluşan *Sympson* (Şölen) adlı eserinde koşulsuz sevginin her şeyden üstün olduğunu, tanrıların eşi için canını veren Alkestis'in hayata döndürülmesine izin verdiklerini söyler:

"Başkası için ölmek! Bunu yalnız sevenler yapabilir. (...) *Pelias*'ın kızı *Alkestis* Yunanlılara bu dediğimin örneğini verdi: Kocası için ölmeyi bir o göze aldı, oysaki anası da vardı, babası da. Ama Sevgi kadına öyle bir yürek verdi ki, onun yanında ana baba oğullarına sadece isimle bağlı birer yabancı gibi kaldılar. Bir kadın yaptı bunu, hem de öylesine yaptı ki, yalnız insanlar değil, Tanrılar bile şaşı kaldı ve o kadar güzel buldular ki yaptığını, *Hades*'ten yukarı çıkmasına izin verdiler." (Azra Erhat çevirisi, s. 13-14)

Alkestis oyununun hem trajik hem komik yanları var. Zaten sahnelenirken de, bilinen örneklerde bir istisna olarak dörtlemenin en sonunda, satirik oyuna ayrılan sırada gösterime sunulmuştur.

Bu oyunu önce T. Yılmaz Öğüt'ün çevirisinden okudum, sonra Tanpınar'ın 1940'lı yıllarda yaptığı çeviriyi de bulup iki metni yer yer karşılaştırdım.

Metnin giriş cümlesi Tanpınar'da şöyle: "*Ey bir tanrı olduğum hâlde içinde hizmetçilerin sofrasına oturmaya katlandığım Admetos'un sarayı!*"

Öğüt'te şöyle:

"*Admetos'un sarayı, eskiden Tanrı olduğum halde Kölelerin sofrasına oturmayı kabul ettiğim yer!*"

Oyunda son sözü kıssadan hisse havasında koro başı söyler, ondan önce de kral Admetos sevincini ve buyruğunu dile getirir:

"*Şehre ve dört vilayetin meclisine işte emrim: Bu saadeti tesis için korolar tanzim edilsin; kurban yerlerinde uğur getirici öküz etleri tütsün. Çünkü biz bugün maziyi daha iyi bir ömürle değiştirdik. Mesudum, bunu inkâr edemeyeceğim.*" (Tanpınar çevirisi, s. 58)

2) *Medea (Medeia)*

Euripides'in *Medea*'sı ilk kez MÖ 431 baharında bir dörtlemenin ilk oyunu olarak Atina'da Dionysia festivalinde sergilenir ve topluca üçüncü olurlar. Dörtlemenin diğer tragedyalı *Philoketes* ve *Dictys (Diktus)* ile satirik drama *Theristai*, günümüze ulaşmamıştır. O yarışmada birinciliği Aiskhylos'un oğlu Euphorion, ikinciliği Sophokles alır.

Eser 1419 dizeden oluşur. Olaylar Korint'te (Korinthos), *Medea*'nın (Medeia) evinin önünde gelişir.

Medea'nın kök anlamı, derin düşünce'dir, meditasyonla bağlantılıdır.

Oyunda kısaca, *Medea*'nın, üstüne gül koklamaya kalkışan eşi, -bu oyundaki olayların öncesinde ünlü altın post yolculuğunda Argonotların şefliğini üstlenmiş olan- İason'un yeni genç hanımını, onun babası Korinthos kralı Kreon'u ve İason ile kendisinin iki öz oğlunu öldürmesi anlatılır.

(Buradaki Kreon, Sophokles'in Oidipus üçlemesindeki Kreon değildir.)

Oyunda konuşması olmayan ve Euripides'in adını özellikle anmadığı prenses Kreusa ile babası Kreon'un ölüm biçimi -yine- Sophokles'in *Trakhisli Kadınlar*'ındaki Herakles'in ölüm biçimini çağırıştırıyor bana. Orada Deianeira'nın aşk iksiri sanarak yolladığı zehirli gömlek Herakles'i kasıp kavururken, burada *Medea*'nın bile isteye yolladığı "*altın işlemeli bir taçla ince dokunmuş bir duvak*" (s. 36) aynı işlevi daha keskin bir şekilde yerine getirir.

Asıl konu: Bir anne çocuklarını niye öldürür? Çılgınlık, insanlara duyulan nefret, çocukların babası olan eşinden öç alma gibi sebepler sıralanabilir. *Medea* bir sebep daha gösterir bize: Çocukları kendisi öldürmese "daha kaba eller" öldürecekler (s. 46: 1239).

Oyundaki tüyler ürpertici olayların öncesine de bakarsak, *Medea*, İason aşkına, Kolhis'ten Yunan topraklarına, bir dünya zahmet ve fedakârlıkla gelmiştir. (Kolhis, batı Gürcistan ile Türkiye'den Artvin, Rize, Trabzon, Giresun illerini kapsayan bölgenin adıdır. Yunanistan'la Kolhis arası yaklaşık 2500 km'dir. *Medea* İason'la kaçmak için kardeşi Apsyrtos'u öldürmüş, babası Aietes'i terk etmiştir; gurbettedir. Yunaneli'ne gelince burada da İason uğruna, büyücü olarak -gençleştirme oyunuyla- İolkis kralı Pelias'ı, kızlarına parçalamış ve oradan Korinthos'a sürülmüşlerdir bu yüzden.

Belki bir de, tarihte anaerkil sistemin hüküm sürdüğü Amazonlar coğrafyasından çıkmış olan *Medea*'nın yoğun bir ataerkilliğin hüküm sürdüğü Yunan coğrafyasındaki uyumsuzluğundan söz edilebilir.

"*Bir kez doğuracağıma, üç savaşta savaşmayı yeğledim.*" (s. 10: 251) diyen bir kadın karakterdir *Medea*.

Oyunun sonunda, öldürümlerden sonra, kucağındaki iki oğlunun kanlı cesetleriyle, 'babasının babası' Güneş tanrının (Helios) yolladığı kanatlı arabayla -sonradan Ege denizine adı verilecek olan- kral Aegeas'ın çağırıldığı Atina'ya doğru uçar gider.

Antik Yunan tiyatrosunda, vinç aracılığıyla sağlanan ve "makineden tanrı" (*deus ex machina*) denen bu yönteme oyun akışının sarpa sardığı dönemlerde başvurulur. Tanrısalsı bir karakter bu yolla birden sahneye iner ya da sahneden havalanıp gider -burada olduğu gibi.

Euripides'in *Medea*'sı, döneminde eleştirilere muhatap olsa da yıllar içinde ilgi görmeye devam etmiş, 20. yüzyıldan bu yana en çok sahnelenen tragedya olmuştur.

Aristoteles'in, Euripides'i ve *Medea*'sını yermek için söylediği "*insanları olmaları gerektiği gibi değil de oldukları gibi anlatıyor*" sözü günümüzde bir edebiyat eseri için bir tür iltifat kabul edilmekte.

Sadece *Medea* değil, Euripides de genel olarak çağının hazır duyarlığına, kalıp beğenisine hitap etmediği için başta Aristophanes (MÖ 446-386) olmak üzere komedyacı yazarlarının saldırılarına, ağır eleştirilerine hedef olmuştur.

Araştırmacılar, ana karakter *Medea*'ya söylenen aşağıdaki dizelerde şairin kendisini anlattığını düşünür:

"Alışkın olmadıkları yeni bilgiler sunarsan aptallara, sana bilge değil, işe yaramaz yaftasını yapıstırurlar. Kendilerini bir şey sananlardan üstün olduğun anlaşılırsa, kimseye yaranamazsın. Ben de paylaşıyorum şimdi bu kaderi, bilge olduğumdan kısıyor beni kimileri, kimileri de ulaşılmaz buluyor." (s. 12: 298-304)

Antik Yunan Tragedyasının diğer iki büyüğü Aiskhylos ile Sophokles *Medea* konusuna ilgi göstermez ama Euripides'le aynı yıllarda yaşamış ve 120 kadar oyun yazmış olan Sikyonlu Neophron'un bu adda bir oyunu olduğu bilinir ki bu oyunun birkaç sayfası günümüze ulaşmıştır. Bazı yazarlar Euripides'in oyununu, onun oyunundan hareketle yazdığını ileri sürer.

Bunlardan biri de gençlik çağı sonlarında, dilimize *Alkestis*, *Medea*, *Elektra* oyunlarını çevirmiş olan Tanpınar'dır. Ona göre "*Euripides, Neophron'un dramını düzelterek benimsemiştir*". Ama çağımız araştırmacılarınca hangi eserin daha önce yazıldığı konusu tartışmalıdır.

Medea konusu Euripides'ten önce pek ele alınmamıştır ama ondan sonra şair ve yazarları, müzisyenleri, ressamı çok fazla ilgilendirmiş; Latin edebiyatından Ennius (MÖ 169), Ovidius (MÖ 43 - MS 17), Seneca (MÖ 4 - MS 65); Fransız edebiyatından Corneille (1684), Jean Anouilh (1987); bizden Munis Faik Ozansoy (1975), Güngör Dilmen (2012), Yüksel Pazarkaya, Kemal Kocatürk *Medea* karakteri çevresinde kitaplar yazmıştır.

1990'da *Medea* üzerine Fransızca bir yüksek lisans tezi yazdığım için bunların bazılarını okumuştum, ama şimdi ne o kitaplar, ne yazdığım tez var elimde. Seneca'nın eserini bulup okudum yeniden. Seneca'nın '*Medeia*'sında *Medea*, babaya daha çok acı çektirmek için ikinci oğullarını onun gözleri önünde öldürür.

Konuyu Euripides *Medea*'sından bir alıntıyla kapatalım: Kocasının kızıyla evlenip *Medea* da iki oğluyla kentten sürgünlüğe zorlanınca koro olacaklarla ilgili ipuçları içeren aşağıdaki şarkıyı söyler:

"Gerisin geri, dağlara doğru akar oldu kutsal nehirler, tersine döndü adalet ve onunla birlikte her şey. Yalandır erkeklerin yeminleri, kalmadı artık tanrılara inanç. Yeni yaklaşımlarla hayatım değişecek, şöhret kazanacağım. Onura kavuşacak kadın cinsi, çamur atamayacak kimse bundan böyle kadınlara." (s. 16: 410-420)

3) *Herakles*oğulları (*Herakleîdai*)

Oyun ilk kez MÖ 427'de Atina'da sahnelenir. Şairi Euripides'in en kısa oyunudur, 1055 dize. Bu kısalığın bazı dizelerin kayıp olmasından çok, dönemin nazik koşullarında

toplumsal amaçlarla çıkarılmış olmasından kaynaklandığı yorumları var.

Zira oyun Pelopennesos (Peloponez) savaşının (MÖ 431-404) başlarında Spartalıların var güçleriyle Atina'ya saldırdığı yıllarda yazılır ve savaşın dördüncü yılı olan MÖ 427'de Atina'da sahnelenir. Genel olarak savaş karşıtı duygular taşıyan Euripides'in bu oyununu Atina'yı yüceltmek için yazdığı düşünülür.

Sahne Atina yakınlarındaki Marathon'un (*Marathonas*) agorasında bulunan Zeus tapınağının önüdür.

Yer seçimi son derece manidardır:

Perslerin Yunanistan'a yönelik istila çabasının kırıldığı nokta, MÖ 490'da yapılan Marathon savaşıdır.

Oyun Herakles'in silah arkadaşı ve kuzeni ihtiyar İolaos'un konuşmasıyla açılır: Argos-Mykenai kralı Eurystheus'un, Herakles'le uğraşması, onun ölümünden sonra da bitmemiştir. Büyüyünce babalarının öcünü almaya kalkarlar diye kahramanın çocuklarını öldürmek ister. Çocuklar o kentten bu kente kaçarlar. Sığındıkları her yerde Eurystheus'un baskısı sonucu ayrılmak zorunda kalırlar. Mitolojide 70 dolayında olduğu belirtilen Herakles'in çocukları en sonunda Atina'nın efsanevi kralı Theseus'un iki oğlu Demophon ile Akamas kardeşlerin egemenliğindeki Zeus tapınağına sığınır. Oğlanların başında ihtiyar İolaos varken, kızların başında Herakles'in ak saçlı ihtiyar annesi Alkmene vardır.

Eurystheus'un habercisi (Kopreus) hışımına gelip, ihtiyar İolaos'ı ittirip yere yıkarak, çocukları götürmeye kalkışır. Maratonlu yaşlılar korusu devreye girer ve hemen sonra da kardeşiyle birlikte kral Demophon gelir. Sığınmacıları geri yollamayacağını söyler.

Bunun üzerine Eurystheus komutasındaki Argos ordusu Atina'ya karşı saldırıya geçer.

Saldırının def edilip savaşın kazanılması için, kehanet gereği yeraltı kraliçesi Persephone'ye (oyunda Demetra'nın kızı diye anılır) soylu bir bakire kızın kurban edilmesi gerekir. Herakles'in gelinlik çağındaki kızı Makaria kız kardeşler arasında kura çekimini kabul etmeyip öne çıkar, "kurban edilerek ölmeye gönüllü" olur.

(İlk metinde kurban kızın adı yokken sonraki nüshalarda Makaria adı eklenir. Bu arada bu oyunun mitolojik arka planında kurban konusu da yoktur. Euripides yaşanan konjonktürde Atinalıların yurtseverlik duygularını kabartmak için oyununa böyle bir trük ekler.)

Herakles'in oğlu Hyllos da askerleriyle gelip Atinalıların yanında savaşa katılır. Hyllos (Gediz nehrinin bir kolu da olan bu ad, "ormanların sakini" demektir), Argos-Mykenai kralı Eurystheus'a ordunun savaşması yerine teke tek savaşmak için meydan okur, kral kabul etmez.

İhtiyar İolaos gençlik tanrısı Hebe ile Zeus'a dua ederek bir günlüğüne gençleşmek ister. Birden savaş arabasının önünde iki yıldız belirir, arabayı bulut kaplar ve içinden güçlü kollarıyla İolaos çıkar, Eurystheus'un arabasına yetişip onu yakalar, ellerini bağlar.

"*Bilgelerin yorumuna göre*" o iki yıldız Hebe ile Herakles'tir. (Mitolojiye göre Herakles, acılara dayanamayıp Oite dağının zirvesinde kendi isteğiyle yakılırken Zeus tarafından göklere alınıp tanrılaştırılmış ve Hebe'yle evlendirilmiştir.)

Elleri bağlı tutsak krala belki de en çok Alkmene sevinir. Tutsak kralı aslında Alkmene ve oğlu Herakles'le akraba olduklarını, tanrısal kahramana karşı hasmane tutumunu Hera'nın geliştirdiğini söyler.

Ama Alkmene yumuşamaz. Savaş meydanından sağ getirilenlerin öldürülme yasağına rağmen o Eurystheus'un öldürülmesini ister ve eser bu akibetin gerçekleşeceği duygusuyla sona erer.

Oyunun Türkçedeki adı “Herakesoğulları” yerine “Herakles’in Çocukları” olsa daha iyi olurdu bence, ki Mitos / Boyut yayınlarından çıkan başka bir çeviri bu adı taşıyor.

Koronun, oyunun final bölümüne (*exodos*) girerken söylediği lirik ezginin ilk bölümünü alıyorum buraya:

“Tatlı dilli flütün ezgileri eşlik

ettiğinde danstan hoşlanırım.

Afrodite de keyif verir bana.

Ama keyiflerin en büyüğü

daha önce mutlu olmayı

hiç beklemeyen dostların

mutlu olduğunu görmektir.

Her şeyi sonlandıran kaderle

Zaman’ın oğlu Çağ birçok şey doğurur.” (s. 41: 892-900)

Bu da aynı ezginin üçüncü bölümü, ad verilme de Akmene’ye sesleniliyor:

“Oğlun gökyüzüne yükseldi

yaşlı kadın. Bedenini kızgın ateşin

alevlerine teslim ettiğine göre

yeraltı dünyasında kaldığı

söylentisi yalan olmalı.

Şimdi Hebe’nin altın sarayında

tanrıçanın aşk yatağını paylaşıyor.

Helal olsun sana Hymenaios,

Zeus’un iki çocuğunu onurlandırdın.” (s. 41-42: 910-918)

Hymenaios evlilik tanrısıdır. Hebe’nin de Herakles’in de babası Zeus’tur. Hera ise Hebe’nin annesiyken, ölümlü kahraman olduğu dönemde Herakles’e duyduğu öfke ve nefretle ona çektiemediğini bırakmamıştır, ama sonunda işte Herakles damadı olmuştur. Tanrıların tanrıçaların işlerini anlamak kolay değildir. Yeryüzünde öncelikle gerekli olan şey, özgürlüktür, barıştır, kardeşliktir.

4. Hippolytos

“Aşk böyle korkunç ve tatlıdır işte,

Arıya, balı iğne ile birlikte verir.” (s. 38: 563-564)

Karlıksız, tutkulu bir aşkın anlatıldığı bir eserdir, *Hippolytos*. 1466 dizeden oluşur.

İlk kez MÖ 428’de Atina’da Dionysia festivalinde bir üçlemenin parçası olarak sahnelenir ve birincilik ödülü alır.

Sahne Peloponez (Peloponnesos) kıyısındaki Troizen kentindeki Theseus sarayıdır. “Solda ve sağda kapılarda Artemis ve Afrodite heykellerinden oluşan kolonlar” görülür.

Oyunda iki koro vardır: Troizenli kadınlar ve Hippolytos’un av hizmetkârları korosu.

Tragedyanın iki kahramanından biri bakir delikanlı Hippolytos ise diğeri ona âşık üvey anne Phaidra’dır. Üçüncü kahramansa, erkek kahramanın babası ve kadın kahramanın kocası olan Atina-Troizen kralı Theseus. (Theseus, oğlu Hippolytos’un annesi Antiope’nin öldüğü düğünde, Girit kralının kızı Phaidra ile evlenmiştir.)

Aşağıda değineceğimiz planlarına bakınca, tanrıçalar arasındaki baş kahramanın Aphrodite, ikinci kahramanın Artemis olduğunu da söylemek gerekir.

Oyunun başında olacakları aşk tanrıçası Aphrodite tek tek anlatır:

Theseus’un Amazon Antiope’den olma oğlu Hippolytos, Artemis’e hayranken, ona çok mesafelidir, hatta sağda solda hem aşk hem de kendi aleyhine konuşmaktadır. Bunu içerleyen aşk tanrıçası öç almak için Hippolytos’un üvey annesi Phaidra’nın gönlüne güzel delikanlının karşılıksız aşkını düşürecek, genç kadın aşktan sararıp solup ölecek; bunun oğlu yüzünden olduğunu öğrenen baba onun öldürülmesi için babası Poseidon’dan yardım isteyecektir.

Her şey bu plandaki gibi gelişir:

Amazon bir anneden doğma, ama asıl av tanrıçası bakire Artemise’nin etkisinde olan, aşka ve cinselliğe uzak üvey oğlu Hippolytos’a vurulan Phaidra, aşkına karşılık bulamayınca elinde Hippolytos’un kendisine tecavüz ettiğini belirttiği bir mektupla intihar eder.

Baba ölen eşine üzüldüğü kadar, oğluna karşı da öfke duyar.

Hippolytos’un av hizmetkârlarından bir haberci ona şöyle seslenir:

“... ey kralım, kadınlar İda Dağı gibi

Yığılı mektuplar yazsalar, kendilerini topluca

Assalar bile, ben yine de senin oğlun için

Kötü bir şey düşünemem. Çünkü ben onun

Soylu bir adam olduğunu, suçsuz olduğunu biliyorum.” (s. 63: 1249-1253)

Baba dinlemez. Oğlu Hippolytos’u sürgüne yollayıp ölmesi için lanet okur; o da, babanın babası deniz-deprem tanrısı Poseidon’un atlarını ürkütmesiyle kaza geçirip ölür. Artemis’in (Diana) devreye girmesiyle baba gerçek durumu, oğlunun suçsuzluğunu öğrenir, ama iş isten geçmiştir.

Bu arada Thesus, eşinin intiharından sonra iki üç yerde adlarını anmadan “çocuklar”ından söz eder. Bunlar Phaidra’yla bağlantılı olarak hiç gündeme gelme de bu ikilinin öz çocukları Demophon ile Akamas’tır. Euripides’in, daha önce okuduğumuz, *Heraklesoğulları* oyununda Atina’yı yöneten iki kardeş kral olarak karşımıza çıkar.

Euripides’in yazdığı bir başka *Hippolytos* eseri daha vardır. Ya da eserin ilk versiyonu diyelim. Günümüze sadece bazı parçaları gelen o versiyonda Phaidra aşkını Hippolytos’a açıklar, delikanlı işittikleri üzerine utancından yüzünü elleriyle örter. Bu sebeple o oyun *Yüzü Örtülü Hippolytos* adıyla; tam olarak günümüze gelen ve burada okuduğumuz metinse *Çelenk Taşıyan Hippolytos* adıyla anılmış bir dönem tarihte.

Hippolytos - Phaidra konusu sonraki pek çok yazar ve sanatçının (ressam, müzisyen) dikkatini çekmiş, bu konuda çeşitli eserler verilmiştir. Seneca (MÖ 4 - MS 65), Jean Racine (1639), Unamuno (1936), d’Annunzio (1938)... gibi yazarlar yazdıkları eserlere erkek karakterinin değil, kadın karakterin adını vermiştir: Phaidra.

Erkek karakterin adını veren şair yazarlar daha az; Fransız şair Robert Garnier (1590) bunlardan biri. Romalı şair Ovidius’un da (MÖ 43 - MS 17) *Dönüşümler*’inin (*Metamorphoseon*) 15. kitabında işlediği konuların biri *Hippolytos*’tur.

Phaidra’nın sözcük anlamı “parlayan”ken, Hippolytos da “atlar tarafından yok edilen” demek olmalıdır (*hippos* “at”), Atina’nın efsanevi kralının adı Thesus ise, eski Yunancada “kutsal kurum, ilahi yasa” anlamlarına gelir.

Hippolytos’un ölüm sahnesine dönersek, babayla oğul birbirlerinden sevgiyle ayrılırlar. Oğulun affedilecek bir suçuz zaten yoktur, babanın suçunuysa oğul affeder. Hippolytos, tanrıça Artemis’le vedalaştıktan sonra babasıyla da vedalaşır.

“-Sana da elveda sevgili babacığım, bin kez elveda!” (s. 71: 1454)

Oyunun son sözleri korodan gelen şu dördüktür:

“Tüm yurttaşlar aynı anda yas tuttu,

Hepsi aynı ağrının gözyaşlarını döktü.

Çünkü eğer bir vuruş en üstteki kafalara

Denk gelirse, sesi uzakları bulur ve derinlere işler.” (s. 71: 1463-1466)

Bu yakınma ya da ağıtın, Hippolytos için olduğu kadar, tarihte Atina’ya “Altın Çağ”ını yaşatan ve Atina’nın “bir numaralı yurttaşı” kabul edilen Perikles’in ölümü için de söylendiğini düşünen araştırmacılar var. Ünlü devlet adamı bu eserin sahnelenmesinden hemen önce, eserin son dokunuşlarının yapıldığı sırada MÖ 429’da ölmüştür.

5) Andromakhe

"Sen bana bir babasın Hektor
ulu anamsın benim, kardeşimsin,
arkadaşısın sıcak döşüğümün."

-Andromakhe'nin Troya savaşı sırasında eşine söylediği
dizelerden üçü bunlar. (*İlyada*, VI: 429-431, s. 134)

Adı "erkeklere karşı savaşan" anlamına gelen
Andromakhe, Troya doğumlu değildir ama kenti bütünüyle
yakılıp yıkılan Troyalıların soyunu devam ettiren en belirgin
kişiliklerden biridir.

Aiskhylos'un *Thebai'ye Karşı Yediler* oyunuyla ilgili
yazarken "Thebai, Luvi dilinde 'düz yer, düzlük' demek ve
tarihte Türkiye ile Mısır'da da bu adı taşıyan birer kent var."
demiştim ya, işte Andromakhe, Troya sarayına, Edremit
körfezindeki Havran sınırları içinde bulunan o Thebai
kentinden gelin olarak gitmiştir. Babası Eetion o Thebai
kentinin kralıdır. Gelin geldiği kişi de Troyalıların en yiğit
savaşçısı, ordunun başkomutanı Hektor'dur.

Andromakhe oyunundaki olayların öncesini ana
kahramanın ağzından anlatan ilk 15 dizeyi alıyorum buraya:

"Bir zamanlar altın yüklü çeyizimle
Asya toprağının süsü Thebe şehrinde
Hektor'a eş olup ona çocuklar doğurmak üzere
Kral Priamos'un sarayına gelin geldim.
O zamanlar herkesin imrendiği Andromakhe'ydim,
oysa şimdiki halimle bu dünyada benim kadar
mutsuz bir kadın ne doğdu, ne de doğacak.
Hellenler Troya ülkesini ele geçirdiğinde
Akhilleus'un kocam Hektor'u öldürdüğünü ve ondan
doğurduğum oğlum Astyanaks'ın yüksek kale
sınırlarından atıldığını kendi gözlerimle gördüm.
Özgür bir soydan gelen anne babadan doğan ben,
Hellas'a bir köle gibi getirildim ve Troya Savaşında
kazanılmış ganimetlerden payına düşen seçkin
bir armağan gibi adalı Neoptolemos'a verildim."

1288 dizeden oluşan eser, MÖ 425 yılı dolaylarında
yazılmıştır. İlk sahnelendiği yer, Atina mı, Argos mu,
Molossos mu tartışmalıdır.

Sahne antik Thessalia'daki (Teselya) Phthia ile Pharsalos
arasındaki Thetis tapınağının önüdür, arka planda
Neoptolemos'un sarayı görülür. Andromakhe yakarıcı
kıyafetiyle tanrıçanın önüne diz çökmüştür.

Oyunda, Troya savaşında eşi Hektor'u ve "şehrin kralı"
demek olan küçük oğulları Astyanax'ı kaybeden
Andromakhe'nin Hellas'taki (Yunanistan) kölelik hayatından
bir kesit sergilenir.

Andromakhe adına; Peleus, Thetis, Menelaos adlarını,
daha geri plandaki Neoptolemos, Orestes, Akhilleus adlarını
da eklersek *İlyada*'dan hareketle yazılmış bir oyun gözüyle
bakabiliriz bu esere.

Andromakhe, cariye olarak (diğer açıdansa zafer payı
olarak) Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'a verilmiş ve ondan da
Molossos adında bir oğlu olmuştur. Neoptolemos'un evlendiği
eşi (ve Menelaos'un kızı) Hermione ise, kısırdır ve bu anneyle
oğlunu delice kıskanmakta, onları öldürmek istemektedir.
Andromakhe bu sebeple oğlunu bir dost evine yollamış, kendi
de yakarıcı olarak Thetis tapınağına sığınmıştır. Neoptolemos
babasının Troya'da ölümünü Apollon'a bağladığı için
"Apollon Loksias'tan özür dilemek üzere Delphoi tapınağına"
gitmiştir.

Bu arada Menelaos küçük Molossos'u bulmuştur, elinden
tutarak sahneye gelir. Andromakhe'ye kutsal alandan çıkmazsa
oğlunun canını alacağını söyler ve alandan ayrılıp oğluna
sarılan annenin elini maiyetindekilere bağlatır.

KİTAP TAVSİYE ETMEK

Çektiğim çileleri unutmak için
Her sayfasında senin gözlerin olsun
Beni gözlemleyecek
Hiçbir kadın cinsi asla beni göremesin
Her daim
Sende uyanıp seninle yaşayacak
Tıpkı senin gibi şirin ve tatlı
Sonra
Öfkelerinde en sevimli şarkı gibi
Sadece
Senin okuyup huzur alacağın bir kitap tavsiye et bana
Tıpkı sen...

Uygur Türkçesinden Aktaran:
Nur Ahmet KURBAN

Anneyle oğlunu kurtaran yaşlı Peleus olur (*İlyada*'nın en
ünlü savaşçısı Akhilleus'un babası ve Neoptolemos'un dedesi,
dolayısıyla Molossos'un da büyük dedesi).

Bu arada Hermione'nin eski sözlüsü -ünlü- Orestes girer
devreye ve Neoptolemos'u öldürtür.

Oyunun en sonunda deniz tanrıçası Thetis (Akhilleus'un
annesini, Peleus'un eşi) -"makineden tanrı" yöntemiyle- sarayın
balkonunda görünür ve yeni düzenlemeler yapar, acı ve
üzüntülere son verir, oyunun yeni umutlarla sonlanmasını
sağlar:

Ölen torunları Neoptolemos (oyun boyunca sahneye hiç
gelmemiştir) Delphoi tapınağına gömülecektir. Andromakhe
Helenos'la (Priamos'un kâhin oğlu ki Arkhalar ondan aldıkları
sırlarla Troya'yı fethetmiştir) evlendirilip oğlu Molossos'la
birlikte Molossoslar ülkesine yollanacak, çocuk orada hem
kendilerini, tanrısal "Aiakos'un soyunu", hem de "Troyalı
kralların soyunu" sürdürecektir.

"... Bizim soyumuz da
Troyalı kralların soyu da
tamamen yok olmamalı yaşlı adam.
Athena'nın hiddetiyle mahvolursa da
onu yaşatmak isteyen tanrılar var.
Bir tanrının kızı ve bir tanrıça olduğum için
sen eski eşimi ölümlülerin mutsuzluğundan
kurtararak ölümsüz ve yıpranmaz bir tanrı
yapacağım. Bundan böyle bir tanrıçanın
yanındaki tanrı gibi benimle Nereus'un
sarayında yaşayacaksın." (s. 50-51: 1249-1259)

Romalı şair Ennius'un (MÖ 169), Fransız şair Jean
Racine'in (1639), İtalyan şair Apostolo Zeno'nun (1750) da bu
adda birer tragedyası var.

Heykeltıraş José Vilches'in 1853'te yaptığı, Madrid'te,
Paseo de Recoletos'ta sergilenen Andromakhe heykelindeki
yüz ifadesi, ne kadar güzel ve anlamlı!..

Bu eserle ilgili son cümleyi yazarken, heykelin fotoğrafına
bir daha bakıyorum şimdi...

(6. kitaptan itibaren devam edecek. Dizinin sonunda
çevirmen adlarıyla binlikte incelenen kitapların künyelerine
yer verilecek.)

Barış ERDOĞAN

SARIŞIN BİR EYLÜLSÜN NİAGARA

sen sarışın bir eylülün niagara, unuttun mu
sözünü verdim ilk yağmurlarla geleceğimin

bütün mızıkacıların dokunaklı şarkıları vardı
ben o şarkıları sana mırıldanacaktım niagara

sen gene erguvanlı şarkılar mırıldan dinlerim
ben o saatlerin bekçiliğine soyundum niagara

kırk yıl elini sevdim dilini sevdim çok sevdim
gönül kapımı çalmakta geciktin deme niagara

beni kıraç yanımdan okşamaya başla baharla
kırık kalbime dört nala at sür gecikme niagara

endişelenme, kalbim seni dört mevsim tavafta
her adımda her nefeste adınla yaşadım niagara

yüzündeki baharı dağıtma, erken erisin buzlar
karakıştan sıyrılmadan çıkıp gelemem niagara

beklesem sonbahar olur umutlanıversem fırtına
ruhumda güz artığı mevsimlerin izi yok niagara

koca bir ülkeye sarılır gibi sarılacağım, sabret
kalmayı dilersem sana göğsümü açarım niagara

düşüncemi uluorta yerlerde saçma, kanamasın
sen yastığıma gül işlemeyi aşk edendin niagara

Emre EROL

BULUT KAHVERENGİ

Uzun zamanların sıcağı kalkıyor yüzümden

Bir sevda topluyor rüzgâr zamandan

Bir daha ölmek mümkün mü kor kışta

İssiz bir aşk gibi, kimse bilmeden?

Sabunu kir tutmuş dünya

Bulut kahverengi, ağlıyor

Bir daha sevmek mümkün mü tozdan sakınıştta

Bir altın kalbi, kimse görmeden?

Gülçin Yağmur AKBULUT

FISILTALAR BAĞÇESİ

Hayatın omuzlarına
dar gelen
iğreti bir pelerinim

Merhabasız ömrüme
hüznü teğelliyor
o hırçın dağ rüzgârı

Böyle mi yağacak
bahçeme bu yağmur
hep böyle sulusepken

Pervazlardaki çiçekler
sabrı kundaklayıp
gün ışığını bekliyor

Fısıltılar ülkesinin
tam orta yerinde
inatla akıyor bir dere

Başında dönen
denizin kokusuna doğru
savruluyor uzun peleriniyle

Can TAŞAN

SENSİBLE

Ayrılıkçı, çıkıntı bir dişi gibi ağzımın,
boğazımda, sinmeyecek bir yumru,
saklambaç oynamaya koşar karnıma.

Hiçbir parçası oturmayan
bir yapboz kolajlamak zorundayım,
daha kırıntıları toplanmamış yerlerden.
Düzene bürünüyor kaos yakarışları,
el ele veriyor anahtar ve kilit,
ben atonal kalıyorum.

Bitti diyorum artık, bitecek;
gelmiyor bir türlü o son vuruş.

18.08.2024

Yayın Yönetmeni : Ramis Dara

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Halim Çiftçi (Ömerbey Mah. Ş. K. Ahmet. Sok.
Fidan Apt. B. Blok. Kat: 2, D: 5- MUDANYA)

Yazışma ve posta kargo adresi : PK 68 16361 Ulucami - BURSA

E- Posta : akatalpa@hotmail.com

Yayın Türü : Yaygın süreli yayın. ISSN 1305 - 7685

İsteyen herkes akatalpa sitesinden kâğıt çıkışı alabilir.

Ocak 2000'de Bursa'da Ramis Dara, Melih Elal, Serdar Ünver, Ali Özcelebi ve arkadaşları tarafından kurulan şiir ve eleştiri ağırlıklı aylık edebiyat dergisi
Akatalpa (www.akatalpa.org), şair ve yazarlarının başışladıkları telifler ve bazı şiir dostlarının katkılarıyla yayımlanmaktadır.